

ЗБІРНИК

доповідів виголошених на Сесії для
справ Українського дошкілля
в Торонті, 14 і 15 травня 1965 р.

Комісія для виготовлення проєкту Української Виховної Системи
у вільному світі

1966 р.

Торонто — Філядельфія — Нью-Йорк — Аделаїда

УКРАЇНСЬКА ВИХОВНА СИСТЕМА

Українське дошкілля

Збірка доповідей, виголошених на сесії для справ
українського дошкілля в Торонті 16. V. 1965 р.

Канцелярія

Канцелярія
Торонто

Український Центр

Торонто

Об'єднання Українських Педагогів Канади
Торонто 1965

Головна Управа ОУПК — член КУК
і Шкільна Рада УКК
Комісія для виготовлення проєкту
Української Виховної Системи
в діаспорі.

КОМІСІЯ для виготовлення проєкту УКРАЇНСЬКОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ у вільному світі вирішила надрукувати деякі доповіді виголошені на СЕСІЇ для справ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ, що відбулася 14 і 15 травня, 1965 р. в Торонто. Тим способом хочемо ознайомити з ними ширший загал, а зокрема заінтересованих цією справою батьків і дошкільних виховниць, які не мали змоги взяти участі у сесії.

Комісія УВС свідомо того, що ці матеріяли не вичерпують усіх дошкільних питань і що навіть питання заторкненні в окремих доповідях можуть бути фахівцями на різний лад інтерпретовані.

Все ж таки Комісія вважає явищем дуже відрадним те, що за цю роботу взялись молоді виховниці, які покінчили студії з тієї ділянки на тутешньому терені і, працюючи в дошкільних установах, стараються впровадити сучасні методи та пристосувати до них і організаційну систему.

Нам приємно висловити на цьому місці щиру подяку всім, що взяли активну участь у сесії, зокрема пані д-р Б. Салабан, д-рові І. Головінському, паням М. Завадівській, Н. Лукіянович, Б. Мончак, mgr. О. Соколик, Хр. Турченко і mgr. М. Щуці за те, що приготували доповіді на сесію і потрудилися виставкою іграшок, ручних праць дошкільних дітей та літератури для дошкільнят.

Д-рові Головінському дякуємо, що уможливив долучити його фахову доповідь до збірника.

До збірника долучили ми теж статтю відомого знавця дошкільної справи, п. М. Пастернакової, на тему "Який посів такі жнива". Вона була друкована в "Новому Шляху", червень 1965 р. Ми вдячні авторці статті за те, що на наше прохання погодилася помістити її в нашому збірнику, тому що ця стаття з'ясовує розвиток українського дошкільля в історичному аспекті.

Президія Комісії УВС

ЗМІСТ:

1. Роля дитячого садка як виховного чинника — д-р І. Головінський
2. Який посів — таке жниво — Марія Пастернакова
3. Вимоги програм садків — Богдана Мончак
4. Виховне значення грашок — Христина Трченко
5. Спів і музика в дитячих садках — Оксана Бризгун-Соколик
6. Співпраця батьків — Марія Щука

Д-р ІВАН ГОЛОВІНСЬКИЙ

Роля дитячого садка як виховного чинника

На вступі хочу зазначити, що тяжко говорити про виховний чинник, не взявши до уваги минулих і сучасних теорій виховання. Виховання, як засіб і ціль, можна розуміти різно в залежності від того, чи будемо його розглядати з точки погляду нео-платоністів, консерватистів, чи лібералів — прогресистів як наприклад Дюї чи Кілпатрік. Слід також пам'ятати, що виховні теорії кожночасно мають в собі елементи загальнолюдські і національні.

Для нас українців, як еміграційної спільноти, проблема виховання є досить скомплікованою і до неї ми мусимо підходити з точки погляду наших національних і державницьких змагань та ідеалів. Це одначе не означає, що у виховній методиці треба нехтувати вкладом чужинців, тільки треба вибрати з виховних чужонаціональних метод те, що найкраще надається для нашої дійсности.

Кожне виховання змагає до однієї мети, якою є всебічний культурний і психічний ріст одиниці, а разом покращання рівня стану суспільства, в якому живемо. Часто, одначе, на жаль, стається так, як твердив Емерзон, що людина хоче поправляти суспільство, але не хоче починати від себе. Це створює великі труднощі у вихованні, головню дошкільної дитвори, бо діти в тому віці більше наслідують приміри виховників, ніж їхні слова.

Тому вже від давніх віків люди розуміли, що для покращання виховного рівня треба самопізнання і тому ідея самовиховання і самопізнання проходить крізь віки, від Сократа до Фрейда. Багато виховників і теоретиків виховання слушно домагалися, щоб учителі постійно поглиблювали своє знання. Руссо закликав учи-

телів студіювати проблеми дітей, а Герберт намагався піднести педагогіку до рівня стислої науки, опертої на етиці і психології.

Говорячи конкретно про дитячий садок треба згадати, що до поширення ідеї дитячих садків причинився у великій мірі німецький педагог Фридрік Фребель (1782-1852). В основу його теоретичної системи лягло твердження, що, щоб зрозуміти суть якогось поняття, треба його пережити чи виконати у практиці. Тому рухи і забави дитини є творчими для розвитку її індивідуальності. Фребель твердив, що кожний організм повинен рости вільно, як рослини в городі. На його думку роля вчителя, це роля огорожника. Його завданням є створювати обставини пригожі для правильного росту і розвитку організму. Тут і бере свій початок назва "садок".

У своїм садку Фребель прибирав багато різноманітних забавок придатних до ручних робіт. Ідея дитячих садків скоро поширилася в Європі, як також і на американському континенті а разом відкрились школи для вишколу провідників дитячих садків.

В багатьох більших містах США вже в 1873 р. дитячі садки стали складовою частиною шкільної системи. Ще більш популярними стали дитячі садки в теперішніх складних суспільних обставинах ще й тому, що побут дитини в садку дає можливість матер'ям працювати поза домом. До якої міри матері є зайняті поза домом, свідчить факт, що в США 30% матерів, яких діти ще не досягнули 18 років життя, працюють поза домом, а 20% із них мають дітей нижче 6-ого року життя. Самозрозуміло, що в тому числі є також багато українських матерей.

Виховну роль дитячого садка треба розглядати як його вклад у фізичний, умовий, суспільний та психічний розвиток.

Рамці цієї статті не дозволяють на всебічний розгляд теоретичних основ розвитку людини у всіх її площинах. Для тих, що цікавляться глибше тим питанням, я можу згадати імена кількох загально відомих нау-

**Діти пластового садочка в Торонті ідуть святити паску (1953).
Садівничка п-і Н. Закидальська.**

ковців, які особливо заслужені в ділянці психології дітей. Ними є Біней, Пісжей, Фройд, Гезелл і Долл.

Хоча ріст і розвиток дитини відбувається порівняно одночасно в площинах фізичній і психічній та розумовій, то для кращого їх розуміння буду обговорювати поодинокі ділянки зокрема.

Почнім від застанови над фізичним розвитком дитини дошкільного віку. Щоб зрозуміти фізичний розвиток, треба взяти до уваги те, що ріст є вислідом співдії або інтеракції організму і його оточення і, незважаючи на загально прийняте переконання трактувати фізичний ріст організму як щось суцільне, організм розвивається в різних сферах з різною швидкістю.

Найшвидше розвивається центральна нервова система. Коли дитина має приблизно десять років, то в неї нервова система є вже повністю розвинена. В тому ж віці скелет є розвинутий на 50 відсотків а статевий розвиток тільки на 10 чи 15%, залежно від індивідуальних різниць.

Дитячий садок буде посприяти фізичному росту дитини, коли буде зберігати основні засади гігієни, харчів і відпочинку. Діти також повинні мати можливість свободи рухів, щоб розвинути свої м'язи. Для того найкраще надаються різноманітні гри і забави на вільному повітрі. Довше зупинятись над фізичним розвитком не думаю; це може бути темою для окремої статті.

Тісно з фізичним розвитком пов'язаний розвиток розумовий, який, до речі, є важко збагнути, не взявши до уваги цього першого. Поняття розумового розвитку перейшло певну еволюцію від середньовічного дуалізму ума і тіла але до сучасних поглядів, що умові процеси і фізіологічні процеси мозку вважаються тотожними.

До розуміння інтелектуальних процесів багато причинилися такі науковці як Гальтон, Сперман, Терман, Біней та інші. Зокрема Біней має великі заслуги у сформуванні першого дійсного мірила розумових здібностей та у створенні поняття розумового віку, як окремого поняття, незалежного від хронологічного

віку. Учень Бінея, Пяжей є чи не найбільш відомим сучасним теоретиком розумового розвитку, і на його працях в більшості ґрунтується модерна психологія дитячого віку.

Згідно з твердженням Пяжея, спосіб думання дитини дошкільного віку є наскрізь конкретний. Дитина ще не вміє думати абстрактними категоріями можливостей і тому є, як прийнято говорити “простолінійною” і щирою. Тому також діти ставлять багато питань і часто люблять критикувати старших. Це вони роблять тому, що в цей спосіб вони учаться з поведінки свого оточення.

З повище сказаного можна зробити висновок, що найкращою виховною методою є поведінка і слова самого виховника. Говорячи про розумовий рівень дітей дошкільного віку, треба пам'ятати, що поміж дітьми існують ідивідуальні різниці, і завдання виховника полягає на тому, щоб кожна дитина мала можливість розвиватися своїм власним темпом.

Щоб можна було визначити ідивідуальні різниці поміж дітьми, розумовий рівень та швидкість його розвитку, психологи уживають т. зв. “тестів” або помірив інтелігенції. До поширення ідеї тих помірив причинився найбільше, згадуваний вже попередньо, Біней, хоча намагання визначувати розумові здібності були відомі в Європі раніше.

Тут можна згадати Фехнера і Вундта, які займалися помірами ідивідуальних різниць у світосприйманні людини. Біней звернув увагу, що поміри зміслових вражень, зору і слуху не вистачають для розуміння функцій інтелекту. Тому для визначення рівня розумових здібностей дітей дошкільного і шкільного віку він запропонував дві методи:

(а) так звану *педагогічну* методу, яка намагається визначити розумові здібності на підставі набутого знання і

(б) *психологічну* методу, яка звертає увагу на поміри вроджених, чи пак успадкованих розумових здібностей.

У своїх творах Біней прийшов до висновку, що суттєвою частиною інтелекту є зацікавлення до зточення. Ця теорія побудження зацікавлення починає набувати щораз більшого розголосу і має багато прихильників серед американських і європейських психологів. Щоб досягнути найкращі виховні успіхи, виховники повинні звертати увагу на такі прояви зацікавлення у дітей:

(а) Чи можна в дитини розбудити зацікавлення і звернути його на бажану тему?

(б) Якщо дитина на якийсь час втратить зацікавлення, чи може вона його знову відзискати і задержати на довший протяг часу?

(в) Чи дитина може самостійно контролювати свої зацікавлення?

(г) Чи дитина має вистачальну силу волі, щоб протиставитися розпорошенню уваги?

З повище сказаного можна зробити висновок, що існує пряме відношення поміж швидкістю розумового розвитку дитини і її здібностями сконцентрувати увагу і спрямувати її у бажаному напрямі. Тому, що існує різниця в способі думання дітей залежно від їх віку, для повного зрозуміння поведінки дітей треба звернути увагу також на ступені, крізь які проходить спосіб думання.

В загальному можна сказати, що думання в кожній людини, хоча ми може й не є того свідомі, проходить в таким порядку:

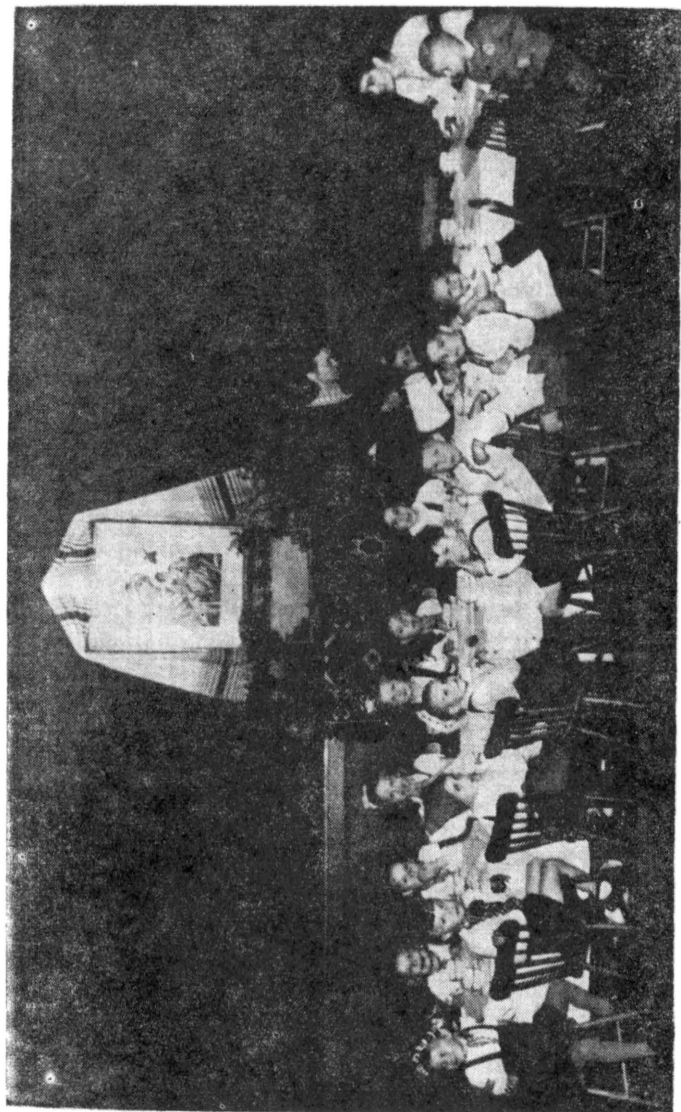
(а) зорове сприймання предметів чи об'єктів.

(б) їх опис.

(в) їх пояснення і зрозуміння. Ця сфара думання розвивається з віком дитини від основного зорового світосприймання до абстрактного думання.

Тому, що нас цікавлять діти дошкільного віку, застановімся коротко над спроможностями пересічної дитини в тому віці.

Чотирирічна дитина може розпізнати предмети щоденного вжитку і навіть описати, до чого вони призначені, але буде мати труднощі подати їх дефініцію. Вона також вже може розпізнати і сортувати несконфігура-

Перекуска в пластовому садочку в Торонті (1953).

ні геометричні фігури. Одначе процес думання в неї є ще наскрізь конкретний. Наприклад, пересічна дитина в тому віці може зрозуміти число у формі конкретних речей, скажім 4 яблука, але буде мати труднощі із зрозумінням, що два яблука і дві книжки є чотири, бо це вже вимагає іншого, дещо більш абстрактного способу думання.

Пересічна п'ятирічна дитина має вже деяке зрозуміння про відношення частин до цілості. Наприклад, коли такій дитині показати предмети, в яких бракує основних частин, як скажім віз без одного колеса, годинник без вказівки і т. д. то дитина повинна зрозуміти, яких частин бракує. Вона зможе також зложити чотирокутний папір в трикутник і нарисувати квадрат, чого не може виконати пересічна трирічна чи чотирирічна дитина.

Шестирічна дитина починає розуміти абстрактні поняття і символи і тому може починати науку числення і читання. Вона теж може подати дефініцію менш скомплікованих абстрактних понять.

Дитячий садок допоможе в розумовому рості дитини, якщо виховниці будуть старатися звертати увагу на такі речі:

(а) пам'ятати, що між дітьми є індивідуальні різниці і якщо дитина виявляє зацікавлення, то треба це зацікавлення у відповідний спосіб заспокоїти.

(б) гри і забави повинні бути пристосовані до розумового розвитку дитини.

(в) Кожна дитина повинна мати нагоду щось позитивне досягнути.

Розумовий розвиток поступає в парі із суспільним дозріванням дитини або іншими словами з її можливістю спіржити з іншими дітьми і дорослими. Процес суспільного дозрівання починається в родині та триває ціле життя. При тому треба пам'ятати, що дитина починає життя як егоїст і тільки поступово привчається жити в гурті. Цей, так би мовити, інстинктовний егоїзм в ранньому дитинстві має велику життєву вартість, бо він вдержує дитину при житті. Дитина кричить, до-

магається корму, вигоди і тепла, себто того, що є конечно потрібне для росту нового організму. Навіть півторарічні чи дворічні діти можуть бавитися в тій самій кімнаті і не будуть звертати на себе уваги, хіба що будуть відбирати собі забавки.

З часом в дитини, під впливом оточення і розумового росту, зникають егоїстичні почування, і поволі дозріває зрозуміння поняття “я” і “ти” і дитина починає розуміти “що твоє — то твоє”. Це стається приблизно поміж третім і четвертим роком життя, коли дитина переходить з індивідуальної гри на групову.

Процес суспільного дозрівання проходить одночасно в сферах загальної поведінки, мови, співпраці з другими. Дошкільна дитина під впливом батьків і виховників набуває звичок і поведінки, яких вимагається від цивілізованої людини. Вона учиться дбати про свою чистоту, про здоров'я, та слухати авторитету.

Подібно як з умовим розвитком існують теж у ділянці суспільного росту індивідуальні різниці. Хто ближче цікавиться тим питанням, може знайти багато матеріалу в творах американського психолога Долла (Dr. Eugene Doll). Він на підставі дослідів впродовж двадцяти років опрацював “скалю суспільного дозрівання”, яка вказує, якої суспільної поведінки можна сподіватися від дитини в залежності від її віку.

У процесі усупільнення важливе місце займає мова дитини, яка є найкращим доказом співдії організму і оточення. Мова, як засіб порозуміння, є така важлива, що фактично треба сумніватися, чи без мови існували б суспільства і цивілізація.

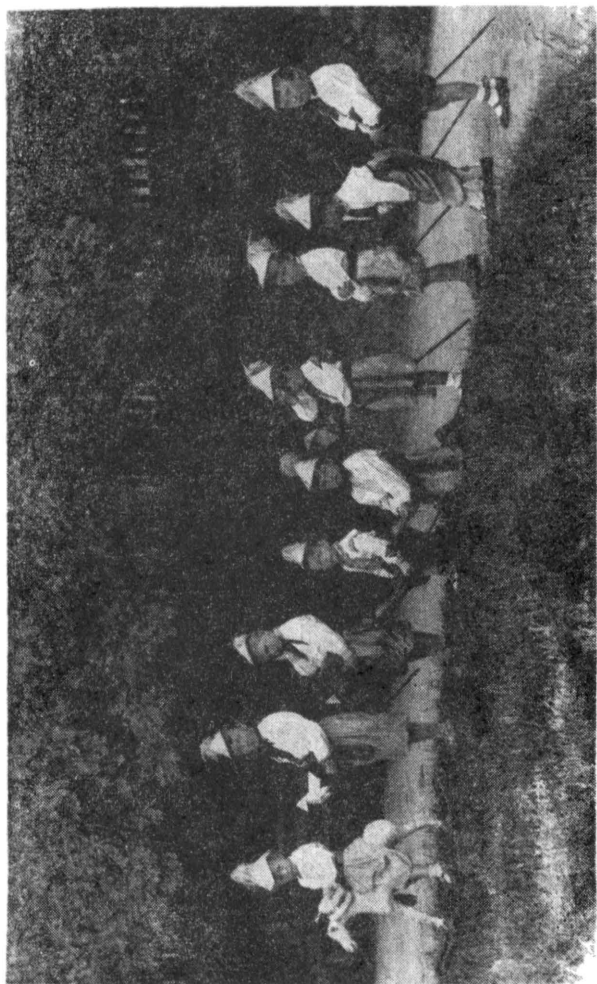
У нашому випадку в середовищах двомовности дитячий садок має особливо важливе завдання розбудити у дитини любов до української мови. При тому слід завжди тямити, що діло маємо з дітьми, для яких приклад значить куди більше, як найкращі слова. Малий успіх будуть мати слова виховниці про красу української мови, якщо дитина винесе враження з дому, що та мова є другорядною. Часом стрічаємо батьків, які говорять до дитини чужою мовою, мовляв: “буде ди-

тині легше в школі". Забувають вони одначе, що дитина може присвоїти від них злу вимову чужої мови а при тому забути свою. Чується деколи, що дитині тяжко вивчати дві мови одночасно. Одначе фактом є, що дитина може цілком добре вивчати одночасно дві мови і не буде їх мішати, якщо буде розуміти, що це є окремі мови, себто одна рідна, матірня, а друга чужа.

Звертаючи увагу на чистоту рідної мови виховниці повинні звертати теж увагу на вимову дитини. Часто мовні недомогання можуть вказувати на недомогання у розвитку чи вихованні дитини. Дитина, яка бокує від других, чи є тяжкою до співжиття, свою мову розвиває трохи пізніше від других дітей. Старша дитина, яка говорить здрібноло чи наслідус мову малих дітей, звичайно є розпещеною.

Мова допомагає дитині спірдіяти з другими, тому теж з віком дитини збільшується зацікавлення творити групи. Звичайно діти мають тенденції творити принагідні гуртки, при чому хлопці бавляться більшими гуртами, як дівчата. Тому що людина має майже інстинктовий нахил жити груповим життям, то це створює групу важливим виховним засобом і натиск з боку групи може дати кращі висліди, як слова і докори виховника. Хоча ця, так звана "соціяльна" метода виховання має деякі недомогання, то треба все таки ствердити, що думка групової солідарности і відповідальности має деяку виховну вартість.

Звернувши увагу на розумовий і суспільний розвиток, застановімся вкінці над виховною ролею дитячого садка, у психічному рості дитини. Коротко можна сказати, що психічний ріст це процес, у висліді якого дитина стає духово сильною і зрілою людиною, яка може розв'язати свої внутрішні душевні конфлікти без психічного заломаня. В протилежності до фізичного чи розумового росту, який можна легко заобсервувати, психічний ріст є тим невидимим процесом, який в більшості проходить в нашій підсвідомості. Тут також можна зазначити, що існує взаємовідношення поміж психічним і фізичним станом організму і часто слабовита

Садочок сестер Василянок у Львові перед другою світовою війною.

фізично чи розумово недорозвинена дитина є теж психічно слабою.

Не думаю тут порушувати різні теоретичні основи психічного росту, які є докладно опрацьовані у наукових працях Фрейда, Адлера, Юнга та інших, хочу тільки згадати, що всі вони є згідні в тому, що психічна рівновага залежить від збереження відповідного відношення поміж почуваннями і гонами людини та її можливостями їх опановувати згідно з вимогами суспільного порядку.

Вже з повище сказаного стає зрозумілим, що найважливішим елементом психічного росту є самоопанування, яке, доречі, не може бути засобом само для себе, але мусить змагати до якоїсь мети. Основи під самоопанування набуває людина ще в ранньому дитинстві від батьків. Себто, якщо батьки є самі неопанованими, нервовими чи неспокійними, то тяжко вимагати, щоб в такій родині дитина могла набути душевного спокою. Тому слушно, як твердив Фрейд, ранні переживання мають великий вплив на формування психіки дитини.

Особливо позитивний вплив на психічний розвиток має почуття успіху і виховниця повинна доложити усіх старань, щоб дати дитині можливість себе виявити. Тому, що поміж дітьми існують індивідуальні різниці відносно вроджених здібностей, треба дітям спершу давати легкі завдання, замінюючи їх поступенно більш скомплікованими. При тому виховниці повинні звертати увагу на почуваневі реакції дитини.

Перед першою світовою війною серед психологів панувало загальне переконання, що почуваневі реакції в дитини є одідичемі. Внедовзі по тій війні професор Джан Ватсон і його учні, які саме розсліджували почування у дітей, прийшли до переконання, що немовля та виявляють тільки три основні почування: страх, злість або гнів і прив'язання. Шерман у своїх дослідях висловив сумнів щодо існування окремих почувань, з якими дитина мала б приходити на світ, а твердив, що єдиним почуванням, з яким дитина приходить на світ є загальне реагування на своє оточення.

Серед сучасних психологів прийнявся погляд, що почуваневі реакції є набутими і їх дитина вчиться від свого оточення. В основі того твердження лягли досліді і праці Ватсона, Павлова та інших науковців. При тому треба пам'ятати, що хоча почуваневі реакції усіх дітей є в засаді однакові, існують індивідуальні різниці поміж дітьми, якщо йдеться про силу почуваневих реакцій. Ті різниці є залежними від багатьох чинників. В першу чергу родинне оточення є інше у кожної дитини, а також діти різняться своїм темпераментом.

На тому місці згадаю про почуваневі реакції, почи наючи від страху. Приглянувшись, як люди реагують на страх, завважуємо, що страх завжди має два елементи: непевність і почуття меншевартости. Іншими словами: людина відчуває страх перед тим, чого вона не розуміє як теж тоді, коли вона почувається непевною і боїться, що її задум зійде на ніщо. Наприклад, людина, яка підсвідомо боїться, що слухачі її виступ скритикують, чи будуть над нею посміхатися, відчуває трему. Тут треба також мати на увазі, що в психологічній літературі страх і неспокій розрізняється як два окремі поняття. Неспокоєм називаємо почування, коли людина відчуває ближче невідомий страх, або іншими словами не знає, чого боїться. Згідно з твердженнями глибокої психології основи під неспокій набуває дитина вже в ранньому дитинстві з багатьох причин, і часто цей внутрішній неспокій може паралізувати найкращі наміри дитини. Нераз є так, що розумово здібна дитина не може вчитися через внутрішній неспокій. Якщо стан такого неспокою триває роками, то він жоме стати вкінці підставою нервових забурень у дорослої людини.

З часом, як дитина росте, страх у неї переходить певну еволюцію. Гольмс і студенти колумбійського університету перевели численні студії і обсервації, які виявляють, що з віком дитини зменшується страх перед предметами, незаними особами і криком, а зростає абстрактний страх наприклад у відношенні до темряви чи снів.

Виховниця може допомогти дитині перебороти на-

бутий страх. Найбільш поширеним засобом є мовна (усна) сугестія, себто намагання пояснити дитині, чому вона не повинна боятися. Однак цей засіб не є надто успішний. Дещо більш успішним засобом є так зване суспільне наслідування. Воно полягає в тому, що боязливу дитину призначається до групи дітей, які не виявляють страху. В такій ситуації дитина бачить, що її ровесники не є боязливі і вона поволі набирає контроль над собою. Дитина також може поступово набутися контролю над страхом тоді, коли вона пов'яже приємне зайняття з ситуацією, в якій вона раніше відчувала страх. Наприклад, дитина, яка боїться води, може перестати її боятися, коли поступово буде брати участь у грах і забавах, які відбуваються над водою чи з часом й у воді.

Другим частим проявом почувань у дітей, є *злість* або *гнів*. Це почування проявляється тоді, коли дитина натрапляє на перешкоду до досягнення своєї мети. На вияв злості впливає багато чинників, з яких найважливішими є попередній досвід в подібних ситуаціях, суб'єктивна вартість цілі, до якої дитина прямує і реакція, яку злість викликає у других. Обставини, які викликають злість у малої дитини, є майже виключно ці, які перешкоджають дитині в її заняттях.

Найкращим засобом на дитячу злість в першу чергу є не піддатися злості дитини а також треба відвернути увагу дитини хоч на хвилину від об'єкту злості і звернути її в іншому напрямі. Брак розуміння у дитини підсилює злість, тому коли дитина росте і умово розвивається, вона починає розуміти, що до досягнення мети не конечно треба усувати чи нищити перешкоду і тоді вона починає щораз менше злоститися.

Вкінці третім основним почуванням є *прив'язання*. Вже від найдавніших часів мудрі і філософи клали велику вагу на прив'язання, вважаючи його за рушійний чинник при формуванні гуртів і суспільства. В сучасній добі деякі психологи уважали прив'язання за один із людських інстинктів. Прив'язання відчуває дитина в першу чергу до своєї матері. Без взаємного, май-

Діти оглядають образочки.

же інстинктового нахилу до прив'язання, немовля не могло б існувати. Щойно згодом, коли дитина росте і пізнає своє оточення, набуває прив'язання до братів, сестер а вкінці до гурта однолітків чи однодумців. Тут також треба звернути увагу на те, що дитина в дошкільному віці виявляє більш прив'язання до старших осіб, як до своїх однолітків. Щойно в юнацькому віці прив'язання до гурту однолітків є сильнішим від прив'язання до дорослих.

Факт, що дитина безкритично піддається впливам дорослих, накладає на виховниць у дитячих садках великі вимоги. Виховниці не тільки впливають на дітей своїми словами і поведінкою, але також своїм настроєм. Спокійна, зрівноважена, погідної вдачі виховниця вже своїм психічним настроєм причиняється до погідного настрою дитини і тим допомагає їхньому психічному ростові.

Дуже важливим чинником у психічному рості дитини є *релігія*. Про ролію релігії при вдержанні духової рівноваги, думаю, що й не треба багато говорити. На цю тему є написаних багато наукових розвідок та праць. Незаперечним фактом є, що релігійне виховання кладе тривкі основи під психічний ріст людини. Такі поняття, як нагорода за добро і кара за зло, а теж прощення провини, мають велику психічну вартість, на що вказують численні психологи і психіатри. Поняття Бога, як справедливого батька стоїть у прямому відношенні до почуття послуху і авторитету. Людина підпорядкована моральному авторитетові легше перенесе життєві заворушення і не заломиться психічно. З другого боку психо - патологія має багато прикладів, де підставою психічного заломання було неопановане життя.

Вкінці треба згадати про виховну ролію *нагороди і кари*. Дуже часто існують різні погляди в самій дефініції тих двох понять. Тому, щоб дискутувати про вартість нагороди чи кари, треба мати обоснований погляд про нагороду і кару. В ширшому розумінні під нагородою розуміємо досягнення якоїсь позитивної цілі

чи вдоволення а під карою неприємного чи небажаного для людини переживання чи досвіду. Тому, що сприйняття нагороди чи кари є виключно суб'єктивне, тобто не всі однаково реагують на ту саму кару чи нагороду, треба тямити, щоб вони були застосовувані послідовно. Не вільно за цей самий вчинок раз карати а другий раз ні. Успіх кари цілком не залежить від її суворости, як це помилково не раз дехто думає, але від певности її виконання. Себто більшу вартість має сам факт, що дитина є певна у тому, що за такий чи інший проступок буде напевно така чи інша кара.

Застосовуючи нагороди і кари, треба тямити, що нагорода за добрий вчинок має більш будуючу вартість як кара за злий. Але, найкращий вислід дає застосовування обох засобів так, як ситуація того вимагає. Треба одначе придержуватися однакової нагороди і кари для всіх дітей, бо неоднакове трактування дітей викликає поміж ними почуття заздрости. Слід також пам'ятати, що є різні роди кари і не все фізична кара є найгірнішою, хоча і така кара має свою вартість в певних случаях.

Реасумуючи сказане хочу звернути увагу на те, що дитячий садок виконає свою виховну роль тоді, коли буде тісна співпраця поміж батьками і виховниками, коли виховники будуть старатися пізнати вдачу дітей і коли виховники самі будуть під кожним оглядом високоякісними одиницями. Тому добір і перевишкіл виховників є важливою справою, якщо дитячі садки мають виконати своє виховно-національне завдання.

М. ПАСТЕРНАКОВА

ЯКИЙ ПОСІВ — ТАКІ ЖНИВА

“Десно моя, незабутні ті роки, коли у тобі лічив я зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись в них, не втратив щастя бачити оті зорі в буденних калюжах на життєвих шляхах”. Слова, вийняті з оповідання О. Довженка “Зачарована Десна”, одного з найкращих у світовій літературі спогаду про “перші радощі і вболівання і чари дитячих захоплень”.

У творах великих людей часто бувають теплі відклики до раннього періоду дитинства, до первісного джерела усвідомлення своєї природи, коли світ відкривається перед ясними очима перших літ пізнання.

“Босоногий” період дитинства позначається не тільки швидким фізичним зростанням, що є нормальним явищем того віку дитини, а в ньому особливе значення має процес формування духовної структури, що залишає слід на ціле життя дитини. На цей саме час слід батькам і виховникам звернути всю свою увагу і з до-світнього вже дитинства розпочати систематичну виховну працю.

Велику вагу дошкільного виховання розуміли й доцілювали вже у 16 ст. і перші основи у тій ділянці поклав чеський педагог А. Коменський. Його слідами пішли в наступних століттях швайцарці Г. Пестальоцці, Ж. Руссо, які були творцями трудової школи для дітей. Перші дитячі заклади мали характер майже виключно харитативний і тільки у 18 ст. німець С. Фребель склав виховну систему для дітей дошкільного віку та програму курсу для виховниць. Він став основним дитячих садків (Кіндергартен), які згодом поширились по цілому світі. Систему Фребеля вдосконалили і

доповнили італійка М. Монтессорі і бельгієць О. Декролі. Вони як лікарі брали до уваги передусім недорозвинутих дітей, однак їх методу успішно застосовують теж у праці з нормальними дітьми.

Це правда, що до виховання малих дітей природою призначена рідна мати, малята бо вимагають особливої до себе уваги, тепла та індивідуального підходу. Дім родинний кладе перші основи релігійно-морального життя, та формує перший світогляд дитини. Проте, буває, умовини родинні не завжди досить сприятливі для цієї праці і це викликало потребу гуртового виховання в дитячих садках, які мають заступити дитині дім і крім цього діти мають тут можливість співжити з другими дітьми, вирощувати прикмети суспільного життя. Дитячі дошкільні заклади поширились у цілому цивілізованому світі, вони сповняють важливу роль у виховній системі, є фундаментом освітньої структури на-роду.

Дитячі садки в Україні

В Україні вже в першій половині 19 ст. існували дитячі заклади, та в них не велась тоді ще плянова виховна праця, вони мали характер харитативний і ними піклувались добродійні товариства. Перший дитячий садок був заснований в Полтаві у 1839 р., а згодом Земства почали відкривати дитячі садки теж в інших містах. Під кінець 19 ст. фребелівський рух найшов теж гарячих прихильників в Україні і в 1890 р. в Києві, пізніше в інших містах засновано фребелівські товариства, які відкривали приватні дитячі садки, і в них вже вела ся праця за вказівками фребелівської методи. Виховання в тих "фреблівках" велось російською мовою, тому свідомі українські родини влаштовували домашні садки для дітей заприязнених зі собою родин (Старицькі, Лисенки, Русові, Черняхівські, Драгоманові і ін.). Піоніркою дошкільного руху в Україні була Софія Ліндфорс-Русова, яка у 1872 р. відкрила перший приватний дитячий садок в Києві, пізніше в Чернігові.

Майже одночасно із Центральними та Східними зе-

млями України, також у Галичині, священник К. Сілецький заснував у 1892 р. першу дитячу захоронку-захист в с. Жужелі, Сокальського повіту. Слідом за тим поставили подібні притулки для сиріт і дітей вбогих батьків по інших селах, в яких працю доручено СС. Службницям. Згодом виявилось, що захоронки були великою потребою теж у містах з мішаним польсько-українським населенням і щоб зберегти українські діти від посиленої польонізаційної акції, засновано у Львові в 1900 р. т-во "Руська Захоронка" (пізніше "Українська Захоронка"), яке вже у 1902 р. відкрило у Львові першу захоронку. Товариство це впродовж 40 років, тобто до другої світової війни широко розгорнуло опіку і працю над дітьми дошкільного віку. З ініціативи Н. Кобринської жіночі організації теж активно включилися в цю працю, відкриваючи дитячі садки, які крім харитативного та виховного мали теж національне значення. На Буковині жіноче т-во "Мироносиці" та "Жіноча Громада" теж організували дитячі садки, ведені за фребелівською виховною методою. На Закарпатті захоронки були при греко - кат. церквах в Мукачеві, Ужгороді та Хусті. Харитативно-виховну працю в них вели сестри монаших чинів.

За української державности

Після першої світової війни в часі творення Української Держави, доцінюючи переважливу роль молодого покоління в її сучасному і майбутньому, почалась справжня українізація і ріст дитячих садків і справа дошкільного виховання набула рівнорядних прав з другими ділянками освіти й культури відродженого народу й держави. С. Русова стала комісарем дошкільного виховання при Українському Уряді і в 1918 -1919 рр., заснувала в Кам'янці Подільському "Товариство Дошкільного Виховання ім. Пестальоцці", якого першим головою був Аркадій Животко, та фребелівські педагогічні курси, які приготувляли працівників дитячих садків. Старанням С. Русової постав при Державному Українському Університеті в Кам'янці Подільському,

при кафедрі педагогіки окремий відділ дошкільного виховання і при Міністерстві Освіти постав відділ дитячого виховання, яким керувала С. Русова. Вона теж склала тоді перший "Порадник" з вказівками для праці в дитячих садках.

С. Русова — це чолова постать в історії українського дошкільного виховання, вона не тільки поставила його в Україні на висоті його почесного завдання, але будучи професором Українського Вільного Університету в Празі в 1920-их рр. написала цінні праці з цієї ділянки і тим збагатила фахову українську дошкільну літературу. Крім неї значні заслуги у будівництві української дошкільної ділянки мають відомі українські патріотки О. Дорошенко, О. Петрушевська, А. Гендриківська, М. Юркевич, громадський діяч і педагог на Волині і Поділлі А. Животко, лектор дошкільного виховання в Українському Педагогічному Інституті в Празі і автор збірників для практичної праці в дитячих садках.

Між двома війнами в Галичині

В Галичині між двома світовими війнами Т-во "Українська Захоронка" і "Рідна Школа" широко розгорнули дошкільну діяльність, організуючи постійні і сезонні (на час літніх робіт) дитячі садки по містах і селах. Давні захоронки стали тепер важливими виховними осередками (у Львові, включаючи передмістя, було 12 постійних дитячих садків), їх навчальний рівень значно підвищився і це ставило окремі вимоги до кваліфікацій виховного персоналу. Для підготовки дошкільних виховниць СС. Василіянки заснували у Львові Захоронкарську Семінарію з 4-річним, а пізніше 5-річним курсом навчання під керуванням Надії Дзерович-Литвиненко. "Рідна Школа" видала підручник для провідниць дитячих садків, авторства Л. Ясінчука, призначений передусім для праці в сезонних дитячих садках. З ініціативи відомих у дошкільній ділянці громадських діячок С. Ракової, І. Павликовської, М. Донцової і інших, з матеріальною піддержкою громадянства, Т-во

“Українська Захоронка” видавало перший на західних українських землях ілюстрований журнал “Українське Дошкілля”, призначений для матерей і виховниць дитячих садків. Не можна не відмітити тут теж численних виховниць типу “тети Яворської”, які віддано працювали в дошкільній ділянці, виховали два покоління української дітвори і на заранні життя виціпили в їх душі любов до рідної віри і народу.

Воєнні часи

Під час большевицької окупації в рр. 1939-1941 т-во “Українська Захоронка” було закрите і всі дитячі садки перейшли під нагляд Нар. Комісаріату Освіти. В роках німецької окупації 1941-1944 дит. садки перебрав Український Центральний Комітет і вони були під педагогічним наглядом його Шкільного Відділу. В тому часі мережа дитячих садків поширилася з Галичини на терени Полісся, Підляшшя, Холмщини і за статистикою в р. 1943 було 241 постійних і 1696 сезонних дитячих садків. Для вишколу провідниць дитячих садків влаштовано в тому часі 160 курсів з 4500 учасницями. Дошкільний відділ УЦК вислав у допомогу організаційній та виховній праці інформативні обіжники та матеріали для практичної праці. Воєнні дії перешкодили появі відданого вже до друку ілюстрованого підручника “Виховання й зайняття в дитячому садку” (Теорія, Методика, Практика) — 647 стор. машинопису, Львів-Краків 1944, який опрацювала М. Пастернакова. Дошкільний Відділ був одним з краще поставлених відділів УЦК, він широко спопуляризував ідею дошкільного виховання як основу теж національного і громадського підґрунтя.

В системі народньої освіти УРСР

Після 1944 р. дошкільне виховання на західних українських землях увійшло в систему народньої освіти УРСР. Окремі курси, дошкільні факультети, методичні кабінети готують кадри дошкільних працівників, державні видавництва видають журнали і підручники,

присвячені дошкільній справі та ілюстровані книжки для дітей дошкільного віку.

На еміграції

На еміграції в усіх країнах світу, де поселились українці, постають цілоденні дитячі садки і світлички, в яких праця ведеться двічі-тричі в тиждень. Їх у більшості організують жіночі товариства, передусім Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). Видаються інструктивні листки, збірки для практичної праці в дитячих садках, влаштовуються доповіді на виховні теми. В жіночих журналах та в журналах для дітей появляються теж матеріали для дошкільнят. В Торонто відбувся в 1952 р. курс для дошкільних виховниць, а у травні ц. р. з'їзд дошкільних працівників.

Корисно буває поглянути з перспективи позад себе на пройдені етапи громадської чи культурної праці і як ось тут, з доволі побіжного тільки огляду української дошкільної справи, можна з почуттям гордості сказати, що в історії українського дошкільного виховання є сторінки записані золотими літерами, що воно має, як в інших народів, свою світлу традицію. Продовж десятиріч в ньому розвинулись нові форми і виховні методи, достосовані до тогочасних вимог життя і зокрема до потреб молодого українського покоління.

Питання дошкільного виховання набирає щораз більшої гостроти, передусім на еміграції, де діти наші наражені з усіх сторін на небезпеку асиміляційних впливів. Це помітне вже у раннє-дошкільному віці, коли чужа мова вторгає у життя дитини і звільна, проте послідовно відсуває, знецінює рідну мову, послаблює не вкорінене ще сильно в ній національне відчуття. Звичайно, не можна наших дітей цілком ізолювати від зовнішнього світу, від довкілля. Ми не всілі і не треба вбивати в них відчуття сучасності, проте для психічної рівноваги необхідно вжити всіх засобів, щоб молода, здорова парость українського народу жила й виростала у незламній згоді з прабатьківським заповітом.

Останнім часом свідоміші українські кола, навчені щоденним досвідом, б'ють на тривогу і активізують працю на дошкільному відтинку. Не стоять на перешкоді тій відповідальній перед майбутністю праці матеріальні засоби, не бракує розуміння і доброї волі, подекуди навіть необхідного для справи ентузіазму — проте це ще не все. Усі зусилля можуть принести малі або тільки поверховні успіхи, коли рівень наших дитячих садків буде незадовільний, коли вони матимуть характер випадковості, коли дитячі садки будуть місцем тільки переховку для дітей, коли діяльність садків обмежиться до підготовки ефектовних прилюдних пописів. Дитячі садки на чужині повинні стати підмурівкою для українських шкіл і працю в них слід вести за планом, беручи до уваги льокальні умовини — все узгіднене педагогічним проводом.

А проте в центрі всієї діяльності дитячого садка стоїть виховниця. Вона надає стиль виховній праці, від її педагогічного хисту, творчої ініціативи, від знання складної дитячої психіки, від вартостей, які прищипить дитині і які стануть тривкими на ціле її життя, залежатиме якість виховної праці в дитячих садках та вартість і потреба дитячих садків під релігійно - національним аспектом. "Який посів — такі будуть жнива".

Тому особливу увагу слід звернути на вишкільні курси для виховниць дитячих садків, на покази зразкових зайнять з дітьми, на педагогічний нагляд над виховною працею і, не зрікаючись давнього, творити нове, осучаснене, з думкою виховати українську людину завтрашнього дня. Виховниця повинна постійно зазнайомлюватися не тільки з чужомовною фаховою літературою і новими в дошкільній ділянці здобутками. Вона повинна знати теж українську дошкільну літературу і користати з багатого досвіду минулих етапів. Конфронтація сьогоденного з вчорашнім з натяком на завтра дасть праці тяглість, кращі зразки минулого завжди запліднюють нові ідеї і діла.

Проте виховниця, як і учитель, не сміють бути невідільниками якогось одного підручника чи методи, а

постійно поповнювати своє теоретичне і практичне знання, вносити в свою працю свіжий підхід і нове на-світлення виховних питань. Тоді вона продовжувати-ме цю важливу з погляду родинного, національного і людського працю, записуючи нові сторінки історії ук-раїнського дошкільного виховання.

Папа Пій XII у своєму зверненні до вчителів ска-зав: "Ніколи не вірте собі, що посідаєте остаточну ме-тоду; якщо хочете залишитися здатними і притягаючи-ми, ви мусите переводити в собі безперервну віднову, яка охоронить вас від упадку в легку але безуспішну рутину..."

Література:

Русова Софія: Дошкільне виховання, Катеринослав, 1918.

Дзелень-Бом, збірник віршів і приказок, Катеринослав, 1918.

Русова Софія: Теорія педагогіки на основі психології, Пра-га, 1922.

Животко Арнадій: Промінь, збірничок для праці з дітьми, Липськ, 1922.

Русова Софія: Теорія і практика дошкільного виховання, Прага, 1924.

Русова Софія: Нові методи Дошкільного Виховання, Прага, 1927.

Русова Софія: Єдина трудова школа, Прага, 1930.

Гендрихівська Ганна: Дошкільне виховання, Київ, 1932.

Русова Софія: Нова Школа Соціального Виховання, Прага, 1932.

Кузьмів Ярослав: Трохи сонця, трохи неба, Львів, 1936.

Щурат Василь-Вахнянин Богдан: Дітвора співає, в садочку гуляє, співаник, Львів, 1936.

Ясінчук Лев: Українське Дошкілля, Львів, 1936.

Сірополько Степан: Історія освіти на Україні, Львів, 1937.

Малі Друзі, журнал для дітей, Львів-Краків-Авгсбург, 1937-48

Українське Дошкілля, журнал-місячник, Львів, 1938-1939.

Пашкевич Ліда: Дитяча Руханка, Краків, 1940.

Д-р О. Філяс: Гігієна дитини дошкільного віку, Краків, 1940.

- Данилович Богдан:** Кितिця Квіток для Чемних Діток, збірник пісень, забав і віршів, Краків, 1941.
- Петрів Іванна:** За Душу Дитини, Малін, 1949.
- Юркевич Марія:** Весна, Літо, Осінь, Зима, збірники для дошкілля, Філадельфія-Нью Йорк, 1951-1952.
- Жайворонок,** збірник пісень для дітей, Вінніпег, 1952.
- Веселка,** журнал-місячник, Джерзі Ситі, від 1954 р.
- Пастернакова М. - Петрушевська Л. - Юркевич М.:** Дошкільне виховання, стаття в Енциклопедії Українознавства, II, 586-588, Мюнхен.
- Пастернакова Марія:** Зайняття в Дитячому Садку, Торонто, 1959. Видання Об'єднання Українських Педагогів Канади.
- Гончаренко Іван:** Особливості виховання наших дітей в наших умовах, Неварк, 1960.
- Іларіон, митр.:** Навчаймо дітей своїх української мови! Вінніпег, 1961.
- Горохович А.:** Батьки і діти, Вінніпег-Торонто, 1965 (вид. Союзу Українок Канади).
- Видання у УССР:**
- Верховинець Василь:** Весняночка, збірник пісень з іграми, Харків, 1927.
- Дошкільне Виховання,** наук. педаг. місячник, Київ.
- Дошкільне Виховання,** підручник, Київ, 1940.
- Іваненко Оксана:** Оповідання, вірші та казки для дошкільників, Київ, 1940.
- Моя Читаночка,** вірші, оповідання, казки, загадки, ігри та прислів'я для дошкільників, Київ, 1957.
- Малятко,** журнал для дітей дошкільного віку, Київ, від 1959.

Богдана Мончак

Вимоги програми садків

Доповідь виголошена на сесії для справ українського дошкілля в Торонті 14 березня 1965 р.

1. ІСТОРІЯ

Щойно в половині минулого сторіччя знавці зайнялися вперше методично вихованням дитини дошкільного віку. Фредерік Фробель, швайцарець, народжений 1782 р., це перший педагог, який дійсно зацікавився вихованням дітей в передшкільному віці. Через довгу та вмілу обсервацію і спостерегання, він пізнав душу дитини та її потреби. Він опрацював свою власну методу підходу та виховання дітей, яка стала базою для пізніших студій. Сама назва його інституції, „дитячий садочок — городчик”, „kindergarten” є символічною і вказує на суть дитячого садка. Дитину порівнює до ніжної квітки — рослини, якою опікується вмілий садівник-огородник, та створює умови для її повного розвитку (Слово „culture” — культура у французькому значенні „cultiver un jardin” дуже добре очеркує завдання садівнички).

Садочок в ніякій мірі не заступає родини та родинного життя. Він радше доповнює те, що мати чи родина не спроможна з різних причин дати дитині. Сам Фробель це підкреслював, видаючи навіть книжки, в яких він повчав матерів, як піклуватися своїми дітьми. Його метода провадження садочка актуальна і сьогодні, тому що він її оснував на глибокому знанні дитини і її потреб. Велику увагу він присвячував контактові з природою, свободним іграм і забавам, виготовив окремі при-

ладдя до гри, що їх гарно називав „дарунками”. Кожна дитина мала свій власний городчик і управляла його. Присвячував велику увагу розвоєві змислів у дитини, знаючи, що все наше знання чи відчуття приходить до нас через змисли. Поняття одности грало важливу роль у його методі, тому багато занять проводилися в колі чи кругом якогось осередку.

Великий вплив на дошкільне виховання мала також д-р Марія Монтесорі — італійка, яка опрацювала власну стисло-наукову методику. Щоб вміло вести садочок, за її методикою, потрібно спеціальної підготовки студій в школах спеціально на це призначених. Всяка імпровізація осуджена. Усю програму занять вона ґрунтує на досконалій розумінні дитячої психіки і вміло попроваджений „садочок” цією методикою дає надзвичайно корисні результати.

2. СУТЬ САДОЧКА

Садочком не можна називати кожну інституцію, яка на це претендує. Садочок це не шкільна класа дітей дошкільного віку, в якій ані приміщення ані устаткування не відповідають основним вимогам виховання і побудови садочка. Садочок не відповідає своїм завданням, якщо його провадить некваліфікована вчителька-садівничка. Це не гурт дітей одної родини чи сусідів, якими хтось займається кілька годин денно. Це не ясла — місце призначене для дітей різного віку, яких мами працюють, залишаючи дітей, щоб хтось їх доглядав. Їх забавляють чи ними опікуються, але їх не виховується, ані їм не дають освіти.

В загальному, мета садочка мало знана і мало зрозуміла більшості педагогам. Загал громадянства мало ознайомлений з його метою і завданнями. Загальне поняття є, що садочок — це місце дитячої розваги, де діти вчаться, бавлячись, не проявляючи жодного зусилля, де вирізують іграшки з паперу, рисують, співають, учаться ритму та всіх проявів дитячого артизму (“arts

d'agrément»), де перебувають на свіжому повітрі і тим скріплюють своє здоров'я. Деякі думають, що це чудова установа для дітей дошкільного віку, яка звільнює родину, зокрема маму з важкої праці виховувати і доглядати дитину та займатися нею як людиною. Усі ті поняття, взяті разом, ще не окреслюють мети садочка.

Це установа, що сприяє повному розвою дитини, підставляючи відповідні заняття-пережиття, які сприяють тому розвою під вмілим наглядом кваліфікованого педагога, тобто такого, що обізнаний з основною природою і потребами дитини.

3. САДІВНИЧКА

Тут і виринає особлива потреба дійсно доброї садівнички, бо від неї в значній частині залежатиме правильний і корисний перебіг занять. На всіх мовах існують добре опрацьовані підручники про справи дошкільця і садівничка повинна з них користати та увесь час збагачувати своє знання. У всіх більших містах існують курси для садівничок, включно з університетськими повними студіями в тій ділянці. Треба заохочувати відповідних кандидатів з них користати.

Садівничка, крім відповідних студій, мусить дійсно щиро любити малят і їх розуміти, вміти пристосуватися до них, жити їхнім темпом і ритмом; бути молододо духом, вміти дивуватися, тішитися, проявляти життєву радість. Добре здоров'я, солідні нерви, приємний вигляд і голос, змисл гумору, погідність, тонкий смак, панування над почуваннями є важливими прикметами садівнички. Вона мусить уміти скоро рішати, бистро думати, мати змисл обсерваційний, естетичний і вироблений мистецький смак. Вона повинна бути спритною у фізичних вправах і ручних заняттях, розумною, дбайливою, охайною з бажанням себе постійно поправляти та вдосконалювати. Вона мусить бути основно обізнана з потребами та спроможностями дитини. Вона бо надає тон і створює базу для царювання питомої атмосфери

в садочку. Садівничка не може бути дрібничковою і дуже часто уміти глядіти „крізь пальці”. Крім студій і вище названих прикмет, вона мусить бути увесь час чуйною, щоб збирати матеріяли та ідеї, потрібні їй до переведення програми. Всі матеріяли уважно збирає, упорядковує, записує і класифікує.

Садочок — це перехідна фаза між родиною і школою. У ньому мусить царювати не тільки родинна атмосфера, як також і виховна. Все влаштоване для дитини: приміщення, умеблювання, предмети практичного щоденного вжитку.

Обмежена кількість дітей дібраного віку уможливають індивідуальний підхід та розвій кожної дитини. Вивінування садочка вимагає певного вкладу грошей, які матеріяльного зиску не приносять, лише морально-духовий, а це не всі вміють належно оцінити. Учителька може успішно займатися лише певною кількістю дітей. Загально прийнято, що 5-річних дітей в класі може бути не більше 15 до 20, 4-річних 10-15, а трирічних не більше 10. У кращих садочках ця кількість дітей ще більше обмежена: крім того кожна садівничка має ще помічницю-асистентку. Очевидно, крім переведення програми, учителька нічим іншим не займається (варенням, порядкуванням і т. п.).

4. ПРИМІЩЕННЯ

Приміщення повинно бути ясне, просторе. Устаткування відповідних розмірів, яке можна легко переносити, прилучена лазничка, якою діти самі можуть користуватися. Стіни повинні бути привітно прикрашені ілюстраціями, образками з дитячої тематики та дитячими робітками.

Ідеальне приміщення має 2-3 кімнати на партері. **Перша** зала більша, ясна, соняшна, яку можна легко провітрювати, ані зависока ані запростора, щоб дитина не почувалася розгубленою („галя” не відповідає). Дорізка така, щоб легко можна вдержати її чистою, діти

бавляться переважно на долівці, 30 м. кв. для 15-20 дітей максимум. Стіни помальовані одним кольором — пастелевим. Обладнати їх так, щоб діти могли чіпляти свої робітки. Столики різних розмірів та кріселко для кожної дитини. Потрібні шафки-етажерки на дитячі робітки, забавки й інше, відповідної величини, щоб діти могли самі дбати про порядок. Кожна дитина повинна мати свою власну шухлядку, зазначену відповідною наліпкою, в якій переховуватиме свої роботи й речі. На горішніх полицях шафок — книжки з образками, вазонки, квіти, акварій, дитячі робітки. У куті крісло й столик для садівнички та фортепіан.

В другій кімнаті повинно знаходитись бюро учительки, особиста її бібліотека, кілька крісел, телефон, список телефонічних чисел, потрібних у наглих випадках, картотека. Тут можуть знаходитись також ліжечка чи матраци для дітей, що потребують відпочинку (польові ліжечка зовсім відповідні). В цій кімнаті садівничка відбуває поодинокі чи загальні конференції з батьками.

В третій кімнаті — шатні кожна дитина повинна мати свій власний куток, зазначений відповідною наліпкою. Діти самі вбираються та роздягаються при якнайменшій допомозі садівнички. Одні одним повинні помагати. Самі дбають про порядок у шафці, де переховують свої речі та убрання. Там повинні знаходитись 2-3 умивальки на відповідній висоті, мило, дзеркало і особистий рушничок. Діти повинні вчитися чистоти, порядку і як самим коло себе обходити. Заохота і терпеливість садівнички при тому майже конечна. Треба спочатку присвятити відповідний час, щоб навчити й показати дітям, як усім цим орудувати, при тому не спішити дітей. Замість умивалок — можуть служити також плястикові миднички й збаночки. В куті будуть вимати до підлоги чи „моп”. Дітей треба привчати за собою спрятувати та залишати за собою все в порядку й чистоті. Туалети повинні бути відповідної величини, діти мають самі себе там обслужити, при чому учитель-

ка повинна дискретно наглядати. В туалетах мусить бути також бездоганна чистота.

Потрібні також речі першої помочі, зі списком інструкцій про першу поміч у наглих випадках.

5. ОСНОВИ ПРОГРАМИ ДИТЯЧОГО САДКА

Головні елементи програми, як загальної — річної, так і щоденної, тісно переплетені поміж собою, так що важко їх поділити на окремі, відрубні частини. В загальному програма садочка творить одну цілість — все пов'язане одне з одним. Постараюся однаке навести головні елементи їх значення на розвиток дитини та переведення їх у практику при щоденних заняттях.

Садівничка повинна створити такі умови, в яких дитина сама виховується під її опікою. Вона мусить уважати, щоб не вбивати дитячої ініціативи, навпаки, уможливлувати такі прояви. Дитина в садочку вчиться не лише доброї поведінки, чистоти, але й правильно думати, спостерігати, судити, вправлятися в таких чеснотах як терпеливість, справедливість, доброта, услуга. Маючи велику свободу у виборі занять, вона якраз через щоденний контакт з товаришами вчиться панувати над собою, жити в суспільстві та витворювати в собі почуття обов'язку.

Всі заняття мусять зміряти до одної мети — розвинути потенціяли, які дитина посідає в собі. Дитину не треба забавляти чи вчити, радше вирощувати („культівер”), це значить — допомагати та сприяти їй розвиватися спонтанно і приємно у сприятливому оточенні (догідному кліматі).

6. ЗАГАЛЬНА ПРОГРАМА

В цілоденному садочку ранок буде призначений на заняття, що вимагають більшої концентрації уваги; побідні години — ручним заняттям та фізичним вправам.

Треба основно підготувити програму, однак не можна ригористично її переводити. Увага й зацікавлення дітей самі її регулюють.

Ранком присвятити 45 хвилин на розбирання, порядкування, догляд квітів і звірят, поздоровлення, нав'язання контактів з товаришами і довільні заняття. Опісля може слідувати гутірка, під час якої діти розказують цікаві епізоди-пригоди зі свого життя. Тут учителька може впровадити тему, яка надасть тон та пов'яже всі заняття на даний час. Слідуватиме якесь завдання-аплікація до теми гутірки. Кожного дня треба залишити досить вільного часу на довільну забаву-ігри. Можуть слідувати ручні роботи, ігри в пісочку, пластеліною, витинання, малювання і т. п. Потім фізичні чи ритмічні вправи, гімнастика, танці, вправи рівноваги, спільні ігри, огородництво і т. п. У програмі матимуть також своє місце й практичні завдання, як порядкування, лазничка, кухня, опіка над рослинами й звірятками, вбирання і розбирання і т. п.

Під час тих занять садівничка мусить навчитися мовчати і по можності усуватися, але при тому бути уважною: провадити, але не виручувати дітей, відновлювати зацікавлення, але не мішатися. Важливий не результат, але спроба дитини дати із себе найкраще.

7. МАТЕРІЯЛИ

Не можна уявити собі занять у садочку без відповідного виховного приладдя, іграшок — матеріялу. Є це вік *"touche à tout"* — особистого експерименту, коли дитина саме відкриває довколишній світ і розвиває свої змисли. Іграшки складатимуться з т. зв. „едюкейшнел тойс“, добре дібраних забавок, іграшок зроблених таки самою садівничкою, чи із звичайних предметів щоденного вжитку. Від виховника залежатиме, як діти тим будуть користуватися. Не матеріял творить методу, але підхід і второпність виховника та орудування матеріялом роблять його вартісним. Не можна тримати пошкоджених речей, треба в дитині плекати пошану до матеріялу, смак і дбайливість. Не потрібно мати багато речей, але треба старатись, щоб усе було в бездоганному стані.

Іграшки чи матеріяли радше повинні бути великого розміру, бо тим вони краще підходять дитині: наприклад, олівці, kredки, папери, бруски колосальних розмірів, видовбані в середині, з яких діти можуть будувати хатку і інше. Вибір матеріялів треба приноровити до обставин, віку дітей та приміщення. Ось деякі корисні й практичні з них:

1. Творчі матеріяли, як фарби, клей, пластеліна.
2. Матеріяли до драматизації: строї, вбрання, ляльковий театр.
3. Складанки, бруски, коробки для ігор з водою.
4. Глина, тісто, пісок.
5. Всякі машини, авта і т. п.
6. Столярські прибори.
7. Гімнастичний виряд.
8. Ляльковий куток.
9. Книжки, плити і т. п.
10. Рослини, звірятка і т. д.

Тому, що на тему іграшок і ручних занять призначені окремі доповіді, яку охоплюють саме матеріяли в ужитку, не буду тут довше над цим розводитися.

8. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичні заняття відіграють важливу роллю в щоденному житті садочка. Садочок відображує суспільство в мініятурі, в ньому формуються суспільні навички:

1. Поміч другим, напр., за другого підняти.
2. Пошана до вживаних предметів.
3. Чистота біля себе.
4. Вичікування на свою чергу.
5. Вільне вибирання заняття та його викінчення й запрягання за собою.
6. Свобода брати участь в гутірці, у вправах, але й рівночасна заборона перешкоджати в тому іншим.
7. Підготування перекуски, варення, бон-тон при столі.
8. Прикраса приміщення.

9. Опіка над звірятами й рослинами.

10. Наука порядку, самостійности, вибачливости та солідарности.

Садівничка мусить призначити кожній дитині її обов'язок та завдання, і діти звичайно їх дуже пильно, а навіть старанно виконують.

9. РОЗВИТОК ЗМИСЛІВ — СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ

Садівничка мусить з особливою увагою пам'ятати, що все знання отримуємо через змисли, тому змисловий розвиток дитини дуже важливий, на нього треба звертати особливу увагу та присвячувати йому багато занять. Головну роль грає тут вироблення обсерваційного змислу. Дитину треба приучувати бути уважною і спостережливою. Дитина природно всім цікавиться і все бачить, коли доросла людина бачить лише те, що її цікавить, або те, що хоче бачити. Дитина не знає дискримінації зору. Вона спроможна глибоко сконцентрувати свою увагу біля одного об'єкту, хоч нам може здаватися, що вона якраз тоді розсіяна. Треба мати респект до зацікавлень дитини і не йти своїм ритмом, але розуміти уяву дитини. Садівничка має вправляти у дітей здисциплінованість уваги на змисл спостережливости. Треба уважати, щоб дитина завважувала зміни в класі та вміла точно за вказівками поступати. Помічними елементами в тій ділянці можуть бути гра „кіма”, ігри слуху як напр., „Петре, де ти?” та багато інших так зв. виховуючих іграшок.

а) **Окрема лекція спостережливости** дає нагоду думати, порівнювати, судити і робити висновки. Тему для такої лекції належить вибирати з дитячого побуту, приступну дітям:

1. Щоденне спостерігання й обсервація рослин і тварин у садочку.

2. Спостерігання предметів принесених дітьми до садочка.

3. Новий предмет представлений садівничкою. До

цього потрібно добре підготуватися та пов'язати його з пізнішими заняттями. Садівничка старається якнайменше говорити. Натомість ставить влучні питання, щоб розбудити зацікавлення у дітей. Дуже уважно належить прислухатися до того, що діти розказують та дискретно виправляти мову. Така лекція не повинна тривати довше, як пів години.

б) **Природа** відіграє важливу роль у вихованні дитини. На тлі природи найкраще розвивається змисл спостережливості. Треба отже часто виходити з дітьми з приміщення. Спроможність переводити заняття з дітьми в садочку серед природи — була б ідеальною. Природа вчить терпеливості, уважності, витривалості, відваги, ніжності, співпраці, єдності і т. п. Дитина виучується з книги життя-природи. Треба зуміти розбуджувати в дитини чутість на явища природи. Любов і розуміння природи витворюють гармонію між тілом і душею, там відчувається Божу всюдиприсутність, дбайливість і опіку, витворюється почуття людської гідності, бо все створене до її розпорядимості. Дитина вивчає пори року, вчиться відчувати красу і мати респект до чужої власності. Маючи власний городчик, дитина пізнає, що дає земля в заміну за працю, кристалізується почування пошани до праці та плодів землі.

Прогоулянки чи проходи в більших містах, крім вироблення обсерваційного змислу, впливають та збагачують світогляд дитини, стають джерелом нових переживань, які збагачують досвід і обсяг думки в дитини. (Напр., прогулянка до пожежної станиці, до молочарні, звіринця тощо.)

10. МОВА

Навчання та засвоєння мови відіграє важливу роль у заняттях садочка. Дитина найкраще вивчає мову між 2—7 роками життя. У цьому віці зокрема важливим є навчання рідної мови, яка залишається звичайно на все життя. Мова сприяє мисленню і навпаки, мислення

впливає на мову. Обмежений засіб слів виявляє обмеженість думки, а без нових слів думка не розвивається.

Учителька мусить сама добре і поправно володіти мовою — виразно і спокійно говорити, щоб учити дітей. Треба вживати правильних слів на означення даних предметів, думок, понять та точних висловів, що окреслюють дані поняття. Учитель мусить постійно працювати над своєю мовою та її виправляти. Годиться говорити до дітей приступною для них мовою, без зайвих пояснень чи слів. Він мусить навчитися мовчати, щоб радше дозволити дитині говорити, уважно слухати і лише час до часу поправляти.

Щоб діти могли засвоїти собі нове слово, належить його часто вживати, повторяти і вияснювати, „опісля бавитися в ігри слів”. У щоденних заняттях із збільшеною чуйністю належить звертати увагу на:

1. багатство слів,
2. розуміння слів і виразів,
3. зле пояснення слів, на слова, які не точно означають чи висловлюють дану думку,
4. на красу чи простацькість мови,
5. на уклад синтакси,
6. на вимову поодиноких букв,
7. на вислови почувань, на пам'ять висказаних зображень, ролю уяви і творення нових слів,
8. на машинальне повторювання без зрозуміння,
9. на дефекти в мовних органах дитини і т. п.

а) Як виправляти — засвоювати мову?

Найуспішнішими засобами до виправлювання мови у дитини є:

1. Гутірки, в яких кожна дитина бере живу участь, відтак спів, рецитація, розказування казки і т. п.
2. Уживання контрастів, напр.: велике авто — мале авто; довгий поясок — короткий поясок і т. п.
3. Ілюстрації, образки та описування й обговорення їх.

4. Мовні ігри:

- а. назвати слово, що починається на „м”
- б. хто назве найбільше звірят?
- в. слова, що римують, напр.: шило - мило і т. п.
- г. гра „хто я” (слон?).
- г. Що на образку? Правильно назвати.
- д. ігри „Кіма”.
- е. Скоромовки „Семен сказав”.
- е. З речення продовжувати казку.

5. Марш із вказівками: (стій, іди вперед і т. п.)

Рухомі ігри (напр. крісло **перед** себе, **за**, **поза** себе)

6. Повісити два ряди образків: по одному боці предмети, що починаються на букву „м”, по другому — на букву „н” (буква „т” та буква „д”)

7. Наліпки з написами на всіх предметах у класі.

8. Вправи чемности: напр., вітатися з іншими, подавати руку і т. п.

11. ТЕМА ЗАНЯТЬ

ОСНОВНА ЧИ ЦЕНТРАЛЬНА думка занять — це є та нитка, яка пов'язує разом усі заняття в садочку. Вона витворює зацікавлення довколишнім світом, видвигає дитину з егоцентризму до альтруїзму. Вибирати тему треба досить різноманітну, щоб нею охопити багато галузів знання, та рівночасно приступну дітям, з якою вони вже дещо познайомлені (бодай частинно). Вибрану тему найкраще переводити під час гутірки. Треба розбудити в дітей найперше зацікавлення, а відтак його постійно вдержувати. Від основної думки походитимуть ігри, казки, проходи, спів, ручні заняття і інше. Вибрана основна думка може тривати від одного до трьох тижнів. Також і тут садівничка мусить бути розсудливою та гнучкою, щоб, коли зайде потреба, вміла зручно відбігати від основної теми та прогалину виповнювати іншим змістом, який навіть не мусить в'язатися з темою. (Напр., навчити пісню, чи що інше.) Тема може бути також принагідною — закуп акварія, снігова буря,

сінокоси і т. п. Учителька мусить у першій мірі сама багато знати про вибрану тему, виявляти навіть особисте зацікавлення нею, бути завжди правдомовною та не розпорошувати непотрібно змісту теми. Коли завважає неувагу в дітей, це знак, що треба кінчити гутірку. Примір до вибору основної думки може бути: Різдво, життя звірят у лісі.

Ручні заняття

Важливим є розвивати у дітей мислення не лише в абстрактних поняттях, але і в практичному його приміненні. Руки вможливають здійснювати винахідницьку думку. Кращі педагоги згодні в тому, що руками формується мислення. Ручні роботи — заняття потрібні для загальної культури, вони мають не лише практичне значення, але й естетичне: вони помітають виправляти чесноти. Кожна дитина посідає глибокий інстинкт ручної маніпуляції — праці.

а) ПРИЛАДДЯ: Садівничка силою свого звання мусить постійно збирати, сортувати і мати резерву речей пригожих до ручних робіт: напр., папери всяких розмірів, якостей та красок, прибори до писання, рисування та малювання, клей, ножички, пластиліну, камінці, патички, матерії, нитки, шпульки, пуделечка, пластикові баньки, шишки, листки, жолуді, корки, мушельки, іншими словами все, що природа може достарчити та все інше, що часом, на перший погляд, може виглядати непотрібним. Згодом її бистрота та ініціатива виробляються, вона починає дивитися на все кругом себе з точки зору придатності до занять у садочку. Вона сама мусить бути вправною, мати добре розвинений смак і уяву.

1. Садівничка мусить бути педантною, чистою і дбайливою, нічого не робити „якбуть”.

2. Вона мусить плекати в дітей любов і вдовolenня з добре виконаного діла.

3. Садівничка повинна підбирати заняття, відповідні до спроможности дітей і часу, яким вони диспонуять.

Одна робота не повинна розтягатися довше як на два сеанси. Учити дітей, щоб уміли закінчити раз почате діло.

4. Садівничка не повинна приписувати якусь працю дітям, коли вони біля неї не трудилися, не дурити дітей, родичів та інших.

5. Заки діти почнуть дане їм заняття, треба їх навчити потрібної техніки для його виконання. Напр.: щоб навчити дітей орудувати ножичками, дати їм можливість витинати старі каталоги; деякі витяті образки можуть вліпiti в окремий зшиток. Можна також навчити дітей складати папір, матерію, наприклад удвоє, вчетверо, спочатку зазначивши, де і як складати, опісля без означення понять (слів) квадрату, прямокутника, кола, перекутні і т. п. При засвоєнні цієї техніки при роботі не можна дітей відганяти.

6. Садівничка мусить мати каталог ручних робіт. Наприклад: існують підручники, в яких списані речі, що їх можна зробити виключно при допомозі складання паперу, від найлегших до більше складних і тяжких.

б) МОДЕЛЮВАННЯ збагачує творчий інстинкт у дитини та сприяє розвитку творчого уявлення. Тут виробляється також ручна вправність, легкість дотику, загальні поняття пропорцій і форм. Із щоденної практики бачимо, скільки ініціативи дитина проявляє, граючись у піску. Крім піску підходящим матеріалом до моделювання є також пластеліна, глина, віск, гіпс і т. п. Садівничка повинна дати дітям точні вказівки до цієї праці та роздати відповідку кількість потрібного матеріалу (не забагато).

в) РИСУВАННЯ чи МАЛЮВАННЯ вміло попроваджене розвиває уяву дитини та дає їй можливість висловити внутрішні переживання. Не треба дивитись на рисунок дитини чи він гарний в нашому розумінні, тільки зважати на те, чи дитина з нього вдоволена. Учителька ніколи не повинна поправляти рисунок, брати до рук пензель чи kredки; натомість вона буде заохо-

чувати дитину, хвалити і лише час до часу дискретно їй дораджувати. Треба пам'ятати, що дитина рисує так, як знає чи розуміє даний предмет, а не так, як його бачить. Вона судить після своїх вартостей і наголошує те, що для неї важливе. І тому часто її поняття стоять у розбіжності з поняттями дорослої людини. Темою до рисунку повинна служити гутірка, казка, лекція обсервації чи інше заняття в садочку. Треба наперед обговорити, що діти мають рисувати. Кожна дитина повинна мати альбом, де зберігає свої кращі рисунки; іншими можна прикрашувати стіни приміщення.

В тій ділянці окрему увагу належить звернути на спосіб навчання малювати: 1) декоративні мотиви, 2) рисування геометричних форм (Монтесорі), 3) техніка малювання пальцем — руками.

12. МУЗИКА

В передшкільному віці діти дуже вражливі на звуки, і тому це надзвичайно пригожий час для виучування основ слуху й ритму. Садівничка сама мусить бути музикальною, вміти співати та вміти зацікавити й спонукати дітей до співу. Вибрана пісня повинна бути змістом пов'язана з наміченою темою заняття. Оповіданням чи казочкою впровадити її, а рухами продемонструвати. Важне, щоб діти схопили зміст і сенс (атмосферу) даної пісні. При тому треба зважати на правильну поставу, чітку вимову, правильність мелодії і ритму та видавання самого звуку. Учителька вибирає пісні, відповідні до віку та зрозумілі дітям, сама докладно їх виучує. Щоб з успіхом навчити дітей пісень, найкраще зібрати їх кругом себе, найперше розказати пісню як казку, пояснити ілюстраціями та вияснити незнані слова. Тоді садівничка проспівує пісню сама, згодом діти співають з нею, роблячи відповідні рухи. Супровід фортепіану є побажаний. Лекція співу мусить проходити у формі оповідання, тому й розвинути треба її так, щоб усі пісні були зі собою пов'язані і до кожної з них належить

підібрати відповідні рухи — вправи. Крім навчання пісень можна також робити:

- а) вправи ритму і слуху,
- б) марші (напр.: поїзд, з кошичками на голові і т. п.).
- в) довільні танці до музики (напр.: наслідування звірят)
- г) пісні в колі, і т. п.

Вміло проваджена дитяча оркестра має дуже успішний вплив на засвоєння ритму й розпізнання звуків. Діти мусять розуміти, що такі інструменти не є забавками і мусять з ними серйозно поводитися та правильно ними орудувати. Спершу треба пояснити інструмент та навчити на ньому грати. Вправді ці інструменти є досить коштовними, але й дуже корисними.

Час до часу треба уряджувати музичні сеанси. До цього треба вибрати відповідні пластинки (плити) з гарно і поправно награною музикою. Для ілюстрації принести правдиві інструменти та познайомити дітей з ними. Інколи можна популярно розказати короткі епізоди чи анекдоти з життя композиторів-артистів.

Учителька повинна мати упорядкований каталог, з різної тематики, пісень, музики і т. п.

а) СВЯТА-ПОПИСИ. Часами виринає потреба зробити т. зв. пописи садочка. Дуже часто у нас підходять до тієї справи невміло, а то й зі шкодою для садочка, бо роблять з садочка дитячий театральний ансамбль. Таке ставлення справи некорисне з тієї причини, що дитина в тому віці не розуміє поняття „грати ролю”, при тому концентрація уваги й зацікавлення кружляє навколо 2-3 дітей, інші сидять і нудяться, а то й пустують. У дітей витворюється поняття, що вони вивчають дану пісню чи вірш лише, щоб пописатися, а не для самої сатисфакції. Пописи повинні відбуватися дуже рідко (вистачає раз у рік). З дитини не можна робити мумії. Не може серед дітей панувати якась штучність, театральність, трема. Програму такого попису приготує з правила таки сама учителька відповідно до спо-

сібности дітей, поступово впроваджує в щоденні заняття, щоб усі діти вивчали матеріал без зайвого поспіху чи примусу. Декорації, прикраси і строї повинні бути якнайскромніші і найменш коштовні. До дитячого опису, якщо він вже таки мусить бути, найкраще надається скорочене переведення програми (пісні, віршики, інсценізації, казки), виставка дитячих праць та вкінці організована забава для дітей.

В кожному садочку повинна бути дитяча книгозбірня. Садівничка сама мусить подбати про якість та кількість дитячої літератури. Вона мусить звернути окрему увагу на зміст і форму дитячих книжок. Тому й вона сама мусить мати:

- а) власне, особисте висококультурне фахове надбання,
- б) глибоке й точне знання душі дитини, та
- в) вироблений критичний змісл.

Вона мусить цікавитися дитячими виданнями та з окремим зацікавленням їх збирати, закуповувати та впорядковувати.

Дитина, вже від другого року життя вмє розрізняти казку від розмови. Діти є надзвичайно уважними слухачами та легко переставляються у світ казки. Від третього року життя вже самі починають видумувати казки, стають незвичайно вразливими на схоплення поодиноких слів, люблять їх ритмічне повторення та смішні вирази, дійсно цікавляться точним значенням поодиноких слів та спроможні навіть дуже точно повторити заслухану казку.

А.) Оповідання, казки дуже додатньо впливають на виховання дитячого світогляду, характеру й мови та розбудження почувань. Вміти вміло оповідати, розказувати казку — це справді мистецький талант. Байкарка мусить жити оповіданням — відтворити духа казки. Вона мусить вивчити казку до найменших подробиць, щоб уміти додати, змінити, доповнити чи її скоротити, коли заходить потреба. Читати казку з книжки не віль-

но тому, що тоді бракує безпосереднього контакту зі слухачами та бракує свободи рухів. У деяких випадках треба попросту текст відтворити таки з пам'яті, щоб не втратити ритму чи поезії. Для передшкільних дітей найкраще надаються оповідання з життя дітей, родини, звірят, рослин, казки, що розповідають факти (напр.: Мандрівка краплини води, або: Як гусеничка метеликом стала).

Найкраще оповідати, коли діти сидять півколом, щоб можна було всіх дітей охопити своїм зором, та звернути пильну увагу на насвітлення в кімнаті. Оповідання чи казку можна розказувати без ілюстрацій, можна розповідати, показуючи їх, можна показати ілюстрації аж при кінці. Закінчуючи оповідання, треба ступнево впровадити дітей у слідуюче заняття. Добре було б, щоб діти переповіли вислухану казку, бо це дуже успішна вправа для вироблення пам'яті і мови. Оповідання казки може бути рівночасно і темою для різних ручних занять, малювання, лялькового театру, інсценізації і т. п. Тому учителька може розказувати казку, послуговуючись деколи ляльками-маріонетками. Для дітей це прямо рай! Фільми чи діяпозитиви є також спмагаючими чинниками в тій ділянці.

Б) Поезія. Дитина в ранньому віці має надзвичайну пам'ять і з незвичайною швидкістю сприймає ритм та звуки слів. Вивчення віршів виправляє мову, вимову та постачає новий запас слів. Тому кожний віршик до вивчення треба дбайливо підібрати щодо якості, віку та оточення, його тематично пов'язати із заняттями в садочку. Треба підготувати гутірку на тему того ж віршика та пояснити його ілюстраціями. Немає потреби пояснювати усіх слів. Дитині важливі їхні звук і ритм.

Для маленьких дітей (нижче трьох років) підходять народні твори, як „Сорока-ворона”, „Був дід і баба”, лічилки і т. п. При оповіданні віршика треба вживати символічних рухів і в ніякому разі не „тренувати” дітей. Засвоєння 5-6 віршиків річно вистачає.

13. ГРИ І ЗАБАВИ

Гра для дитини — це її життя і праця. Дитина здійснює своє бажання в грі і реалізує якусь думку, чи по своєму відобрає якусь роллю. Гра є конечною для фізичного, змістового й духового її розвитку. Гра має не раз вирішний вплив на пізніший розвиток дитини. Людина, що в дитинстві не бавилася, остає звихненою на все життя. Тому гра в заняттях садочка займає передове місце. Для неї мусить бути час та відповідні іграшки. Треба для цієї гри відпустити частину кімнати та її влаштувати: там треба мати ляльковий куток, бруски, іграшки до складання і маніпулювання, гімнастичний виряд так у кімнаті як на дворі. Особливо корисна забава для дітей в городі на свіжому повітрі. Час гри — це час дитячої свободи. Тому садівничка не повинна бавитися з дітьми, хіба що самі діти до забави з ними її запрошують, або якщо заходить потреба несміливого до гри запросити чи заохотити, при нагоді якоїсь okazji — свята. Бути забавленою це не те саме, що бавитися. Діти ніколи дійсно не бавляться, коли з ними дорослі бавляться. Діти повинні самі навіть непорозуміння між собою полагоджувати. Встрявати можна лише в конечності, щоб не допустити до зудару. Гри мають вирощувати й плекати в дітей:

- 1) соціальне виховання (контакт і виміна з іншими)
- 2) дисципліну волі.

Дитина в грі проявляє свою дійсну вдачу — характер і тому дає садівничці безпосередньо краще пізнати себе.

14. ВИРОБЛЕННЯ ХАРАКТЕРУ

В сьогоднішніх часах родичі й виховники часто переочують життєвий принцип, що дисципліна й свобода зі собою тісно пов'язані. Людина є свобідною тоді, коли вона є паном своєї особовости і вміє поступати після своїх переконань та не докучає довкіллю своєю особою. І саме для цього потрібно дисципліни. Ніколи не є зав-

часно відкривати правду, що співжиття з іншими ставить вимоги й обов'язки, з якими треба числитися. Тому щоб у дітей вміти плекати здисциплінованість, садівничка сама мусить бути здисциплінованою, впорядкованою, вільною від пересудів, імпульсивних потрясень, примх і т. п. Вона мусить вміти панувати над собою, ясно думати, відчувати, безсторонньо рішати.

Можемо запозичити в Марії Монтеросі деякі практичні вправи, які допомагають у виховній праці панування над собою:

1. **Хід по лінії:** Нарисувати на долівці еліпсу. Діти ходять по лінії еліпси, ставлячи одну ногу поперед другою. Такий хід можна ступнево утруднювати ношенням всяких предметів, від прапорця починаючи і на склянці з водою кінчаючи. Рівновага і контролю м'язів дуже виправляються при цій вправі.

2. **Лекція тиші:** Діти сидять на столиках, личко закривають долонями, або ховають голову в руки. Серед дітей настає тиша та нерухомість. Увага й слух напружуються, щоб вловити всякий звук. Садівничка з відповідної віддалі чи навіть з сусідньої кімнати викликає по черзі кожну дитину, починаючи від найбільш уважних. Названий тихо встає, засуває кріселко і на пальцях підходить до садівнички та нерухомо стоїть біля неї до кінця.

Крім цих двох клясичних вправ можна користуватися ще іншими. Напр.:

- а) змагання — ношення на голові всяких предметів,
- б) ритмічні вправи,
- в) вправи рівноваги і т. п.

15. ВНУТРІШНЄ ЖИТТЯ ДИТИНИ

У садочку треба шанувати і сприяти розвитку внутрішнього життя дитини. Часто завелику увагу звертаємо на фізичний чи інтелектуальний розвиток, забуваючи при тому, що дитина має також серце й почу-

вання. Ці останні мають вирішний вплив на гармонійний розвиток цілого ества. Треба вміти сполучити плекання ніжності з рівночасним плеканням мужності. Дитина має природний нахил до доброго, гарного, до любови й радости. В родині, де панує гармонія, любов, порядок — там і дитина розцвітає. Та, на жаль, небагато дітей мають таке домашнє середовище. Тут садівничка сповняє дуже важливе завдання, бо вона хоч частинно заступає родинне середовище, огортаючи дитину теплом та сердечною опікою („секюриті”). Співпраця з батьками тут дуже побажана, одначе в ніякому разі садівничка не повинна бавитися в психіатра.

16. МОРАЛЬНЕ І РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ

Моральне і релігійне виховання має своє місце у програмі садочка. Почуття Божої все- і всюдиприсутності в дитини глибоке і природне. Дитина надзвичайно спосібна вглибитися в контемплациї Божих правд через свою простоту і щирість. Садівничка повинна хоч шанувати, якщо не розбуджувати ті почування в дитини. Глибокі християнські чесноти і засади вкорінюються в дитинстві та залишаються на все життя.

Ступнево треба плекати в дитини і розбуджувати почуття альтруїзму, вірності, доброти, шляхетності, любови ближнього, пошани до життя і його проявів. Треба розвивати почуття вдячності — щодня є нагода чимсь тішитися, радуватися.

Вибір молитов, якими будемо починати і кінчати заняття в садочку, треба вміло підбирати, беручи до уваги вік дітвори, пору року, пов'язаність тематики. В приступній формі пояснювати дітям під час гутірки чи казки значення деяких релігійних свят чи практик. Таку тему можна аплікувати в практичних заняттях, нпр.: У Різдвяному часі зробити вертеп чи драматизацію-інсценізацію народження Ісусика.

П І С Л Я С Л О В О

Вкінці хочу ще раз підкреслити найважливішу справу у веденні дитячого садочка та відмітити, яку важливу роль грає тут глибоке й основне знання потреб та поведінки дитини. Від того залежатиме якість приміщення та достатнього устаткування як і програмова робота. Садівничка мусить пам'ятати, що в садочку перш за все є дитина зі своїми вимогами, отже щастя і вдоволення дитини — це найперша справа. Навчання і праця мусять бути нерозривно пов'язані з приємністю та сатисфакцією, а не з обов'язком та нехиттю. Дитина має однакові вимоги, і підхід до неї незалежний від національності. Пересада вчити „українства” часто дає протилежні від бажаних наслідки.

Треба, щоб наші садочки були ведені на засадах загально прийнятих та на тому самому рівні, що й чужинецькі, тільки заповнити їх українським змістом. Треба уважати, щоб дитина любила український садочок, добре в ньому почувалася, тужила за ним, а тим самим і все українське стане їй милим та приємним. Психічно нерозвинена, слаба характером людина не буде корисним українцем. Деякі батьки, через брак знання навіть найелементарніших підстав психології дитин, а ще частіше через фальшиву амбіцію, заскоро навчають, а прямо „пхають” дітей навіть до праці, не даючи їм змоги хоч трішки пожити справжнім дитячим життям. Тимчасовий результат може бути навіть і добрий, але на дальшу мету це показується шкідливим. Немає спеціальної потреби навчати дитину читати й писати в передшкільному віці.

Садівничка мусить прийняти засаду: добрі вчителі-виховники ніколи не мають проблем з дисципліною та ніколи не нарікають (навіть у душі) на дітей. Злі вчителі завжди незадоволені, мають завжди нездібних та невихованих дітей.

Коли щось не в порядку з дитиною, чи загально з дітьми, садівничка мусить найперше сама себе запитати,

де вона провинилась. В садочку немає ані кар, ані нагород, кожне має дати з себе щось найкраще, важне — зусилля дитини. Загальне наставлення учительки повинно бути позитивне, — завжди треба заохочувати.

ЗРАЗОК — СКЕЛЕТ ПРОГРАМИ НА ЧАС ТРЬОХ ГОДИН

- Год. 10.00 Молитва — „Благослови нас...”
- 10.05 Гутірка — тема примінена до віку і обставин — побажані ілюстрації.
- 10.30 Спів —
- а) вправи ритму
 - б) ігри в колі
 - в) вичення нової пісні та повторення інших.
 - г) довільний танок, або
 - 1) музичний сеанс
 - 2) дитяча оркестра
- 10.55 Ігра —
- а) вправа спостережливості
 - б) ігра „Кіма”, або
 - 1) мовна ігра
 - 2) змагання
- 11.20 Казка
- 11.35 Перерва (лазничка і перекуסקа)
- 11.50 Ручні заняття (на тему казки)
- а) малювання, або
 - б) моделювання, або
 - в) інше — витинання і т. п.
- 12.15 Вільні ігри забавками
- 12.55 Порядкування
- 1.00 Молитва (пісня) і прощання.

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ІГРАШОК

В перших місяцях і роках життя дитина пізнає свій довколишній світ. Це раннє пізнавання довкілля стає основою, на якій будується все даліше знання дитини в її шкільному віці і пізніше. Оточення і переживання дитини в дошкільних роках мають значний вплив на її майбутнє світосприймання. Дуже часто перші сильні враження визначають напрям зацікавлень і життєвий шлях людини.

Свій довколишній світ дитина старається сприймати при допомозі усіх своїх змислів: зору, слуху, нюху, смаку і дотику. Часто бачимо, як мала дитина бере доступні їй предмети до рота. Пояснюємо собі це тим, що вона дістає зуби. В дійсності часто дитина робить це на те, щоб пізнати, чи даний предмет, який вона вже оглянула, покалатала і з усіх боків доторкнула, має ще і смак, чи цей смак приємний і чи дана річ настільки м'яка і податлива, щоб її можна було розкусити.

Це сильне і зрештою зовсім природне і корисне бажання дитини пізнавати довколишній світ і речі в ньому при допомозі всіх своїх змислів звичайно не знаходить піддержки у дорослих. Більшість предметів, які дитина бачить, їй не дозволяють взяти в руки. Цікавій дитині залишається тільки одне — її іграшка.

Калатальця, дзвіночки, гумові звірятка і кольорові м'ячики приносимо вже новонародженим немовляткам. Діти старшого шкільного віку часто бавляться складними і помисловими іграшками, які мають їм допомогти в науці, або їх від науки відпружити. Але, згідно з твердженням виховників, найбільший вплив має іграшка на дитину в віці від 2-ох до 8-ох років життя.

І тут у батьків і в усіх тих, що бажають дати дітям у шкільному віці іграшки, які мають позитивний

вплив на розвиток дитини, постає питання: які іграшки це мають бути і як їх добирати?

Іграшка повинна лучити в собі дві прикмети: вона повинна бути для дитини приємна і корисна. Не кожна приємна іграшка є для дитини безпечна, або має виховне значення, але кожна справді корисна іграшка, автор якої взяв до уваги потреби і природні нахили дитини, є звичайно для неї приємною.

Сучасна іграшка виступає під дуже різnorodними видами. Сьогодні, коли заходимо до крамниці з іграшками, наші очі розбігаються від надміру предметів різних барв і форм. Звичайно відходимо з тим, що для даного віку порадив нам купити продавець крамниці або на що по довгому ваганні ми самі рішилися. Якщо наші діти віднесуться до нової іграшки з тривким зацікавленням, будуть її часто вживати і не зуміють її скоро чи легко знищити — наш вибір був вдалим, але як часто нам вдається таку забавку знайти?

Позірне багатство, а в дійсності велика вбогість більшості сучасних іграшок є вислідом її масової, часто несолідної продукції. В багатьох сучасних іграшках відзеркалена питоменність нашого часу: захоплення дешевими ефектами, механізацією і усім модерним без уваги на його вартість. Сьогодні ціллю більшості продуцентів іграшок є випродукувати і продати їх якнайбільшу кількість, а чим скоріше дитина іграшку поламає або втратить до неї зацікавлення, тим скоріше треба буде купувати нову.

Моє зацікавлення сучасними іграшками й уважний їх вибір я завдячую обов'язкові, який поклали на мене декілька років тому учителька і матері дитячої світлички при пластовій станиці в Монтреалі — вивинувати новостворену світличку корисними, тривкими і гарними іграшками за можливо найнижчу ціну. Досвід показав, що одну вимогу тяжко виконати при додержанні другої. Все таки при доборі іграшок ми старалися поставити на першому місці добро наших дітей.

Безпосередні відвідини крамниць показали, що напр. закуплення бажаної кількості самих тільки де-

рев'яних кубиків для наших дітей виносило б суму 65 дол. На наші спроможності це була астрономічна цифра. Прийшлося шукати інших можливостей і шляхів. Завдяки пораді одної з більш поступових матерей, ми вибрали, на мою думку, дуже правильний шлях — пішли до джерел нашої проблеми: використали лекції і поради вечірнього курсу для помічниць садівничок при місцевому мекгільському університеті та вглянули в світ подібних садочкових проблем наших англомовних співгромадян. Бисліди були негайні й дуже успішні не тільки в ділянці вивінування садочка, але й загалом відносно цілі ведення і програми світлички. Коли йдеться про кубики й клецьки, то ми їх теж роздобули — цілих 70 стіп порізаних на тартаку кубиків різної величини разом з шорстким папером для викінчення їх коштували нас 4.75 дол.

Але не тільки щаслива обставина творення і вивінування нової світлички може навести недосвідчену маму на правильний шлях купування іграшок. В окремих виданнях чи газетних кутиках, присвячених виховним проблемам, справу добору іграшок часто порушують. Так напр., у "Філядельфія Інквайрер" з 19. 12. 1962 р. пані Джон Бек у своїй статті "Іграшка з творчими можливостями у руках дитини" радить при виборі брати до уваги: 1) добру якість і солідність іграшки, 2) чи іграшка буде побуджувати у дитини цікавість, ініціативу і нахил до винахідливості і творчості, 3) чи іграшка має багато можливостей застосування її в різних родах забав. Здаючи собі справу з того, як важко зробити такий розсудливий вибір у крамниці переповненій дешевим і безкорисним для дітей крамом, пані Бек радить матерям вдатися до найближчого місцевого садка і використати каталог іграшок, що його даний садок вживає для замовлювання свого інвентаря. Іграшки в добре поставленому садку мають не тільки виховну ціль, але теж мусять видержати інтензивне вживання активної групи розбавлених дітей.

Щодо коштів іграшок п. Бек заважає: "Якщо ви поділите ціну солідної, творчої іграшки на ці довгі і

приємні години, що їх дитина коло неї проведе, то ви побачите, що іграшка з творчими можливостями куди більше оплачується, як механічна забавка, яку накручується, щоб сама оберталася або їхала". Механічна забавка, що сама їде, звичайно заїздить кудись в куток і там залишається.

Лікарка і мати д-р Маргарет Курт Фрей помістила у журналі "Перентс Магазін" за травень 1963 статтю, в якій доводить, що діти дошкільного віку є спроможні сприйняти незвичайно велику кількість знання поданого у відповідний спосіб, то значить у малих дозах і під час безжурної забави. Вона подає цікаві приклади із власного досвіду зі своєю дитиною, напр. спільне відкриття явищ природи, спільне вивчення назв квітів, читання поезій і т.п. "Ми маємо своїх дітей повністю коло себе тільки п'ять або шість років. Цей час ми повинні використати на радісні спільні переживання і на покладення основ для дальшої освіти дитини".

Сучасна педагогіка в Україні також добачає великі можливості сприймання знання дітьми дошкільного віку. І так, у каталозі видавництва "Радянська Школа" за 1963 р., у відділі "Бібліотека дошкільного працівника" подано цілий ряд підручників, які призначені для початкового навчання англійської і французької мов у дитячих садочках України, напр. "Збірка ігор англійською мовою для дитячих садків" упорядкована Каган і Кітенко вийшла тиражем 50 тисяч примірників.

Коли в Україні діти дошкільного віку можуть вивчати при допомозі гор чужі мови, то в наших еміграційних обставинах ми повинні використати всі можливості, що їх дають іграшки та гуртові гри для того, щоб наші діти вже в дошкільному віці докладно засвоїли основи рідної мови.

Засяг словника дитини мусить силою факту бути обмежений, але коли дитина в дошкільному віці вміє правильно висловитись рідною мовою, себто знає українські слова на всі потрібні їй предмети і назви, то пізніше, в шкільному віці, вона зможе свій словник ус-

пішно збагачувати та знання рідної мови поступово розвивати.

Під час дискусії-панелю, що відбулася недавно на оселі ім. Ольжича, на тему розмовірної української мови серед наших дітей різних вікових груп, усі без винятку дискусанти складали відповідальність за знання й уживання рідної мови в пізнішому віці дитини на матерей дітей дошкільного віку.

В обличчі усіх тих фактів українська мати, яка серед чужого оточення бажає зберегти свою родину для рідної спільноти, повинна звернути більшу увагу на добір іграшок і занять та на використання вільного часу дошкільної дитини.

Є гарна нова книжечка Наталі Забіли про “Марину Дмитрівну”. В ній описується день занять та ігор маленької дівчинки в Україні. Цікаво, що в книжці вичислені ті самі підставові іграшки, які рекомендують і сучасні дошкільні виховники в Америці: дерев’яні кубики, наслідувальні іграшки, звукові і т. п.

Для кращого перегляду сучасних іграшок канадських, американських та імпортованих, які рекомендуються виховниками дошкільнят і які одночасно є доступні нашим матерям, можна вжити такого поділу:

(1). **Дерев’яні кубики** це підставова іграшка, яка викликає у дитини ініціативу та винахідливість. Кубиків ніколи не забагато. Їх треба дати дитині у великій кількості, різної величини, форми і краски. В полученні з іншими матеріялами кубики дають прекрасні можливості цікавої гри, напр. похила дошка при помочі підставлення кубиків і авта.

(2). **Складанки** — дерев’яні чи паперові, куповані чи приготовлені вдома — розвивають у дитини орієнтацію, терпеливість, пам’ять і приносять задоволення з доведеної до кінця роботи.

(3). **Мозаїка** — дерев’яна, картонова чи з інших матеріалів розвиває естетичні почуття дитини, а також дає дитині свободу вибору взорів власного укладу.

(4). **Іграшки для справності пальців** — звичайно получують в собі також і елементи ініціативи та вина-

хідливості. Тут можна зачислити нанизування дерев'яних коралів для найменших, а також нанизування на паличок і будівництво дерев'яних ляль і пірамід, зіштовбування авт та інших засобів транспорту, вигинання кольорових дротиків у різні форми, прибивання діркованих дерев'яних форм до дошки, шиття вовною по підіркованих картонках, в'язання вовною для старших дітей і т. п.

(5). **Наслідувальні іграшки** — мабуть найстарші і найбільш розповсюджені — це лялі в ліжечках і візочках, хатки для ляль, маленький посуд, телефони, щітка, смітярка, праска і т. п. Усі ці речі потрібні — вони дають дітям змогу вживатися у заняття, які на їхніх очах постійно виконують дорослі.

(6). **Перебирання**. Подібно, як і наслідувати, діти люблять перебиратися і їм треба уможливити таке приємне заняття або спеціально до того купованим, або домашнім одягом.

(7). **Водні іграшки**. У кожному садку звичайно є окремих куток, де дітям дозволено хлюпатися в воді, переливати воду з однієї посудини в другу і т. п. Забава водою звичайно заспокоює невдоволену дитину, а спокійну вводить у ще кращий настрій.

(8). **Пізнання матеріалів**. Сюди належать такі предмети, як шишки, камінці, каштани, жолуді, мушкетки, палички, губка, вугіль, віск, шматки металу, магнет, шматки корку, пластилін й ін. Це матеріали, для яких діти завжди знаходять застосування і власності яких пізнають під час гри.

(9). **Звукові іграшки** — це в першу чергу дзвіночки, барабанчики, металеві трикутники й інші інструменти ритмічної оркестри, які також належать до основного інвентаря кожного садочка.

(10). **Зі світу казок**. Тут можна вчислити маріонетки, ляльки й казкові персонажі зроблені у формі рукавиці, апарат для оглядання чи висвітлювання проглядок з казками, апарат для висвітлювання на стіні малюнків з улюблених казок, казкові карти і т. п.

(11). **Пізнавальні іграшки** — розвивають знання

дитини та збагачують її словник. Це напр. карти звірів і квітів, засобів льокомоції, гри лото і т. п.

(12). **Іграшки для вивчення чисел і письма для дітей** передшкілля і перших клас початкової школи. При допомозі ігор діти утривають підставове знання. Це може бути образкове або числове доміно, бінго, нарисовані або повитинані букви, букви у формі печаток, чи кольорові дерев'яні палички, що представляють цифри від один до десять та наглядно пояснюють дитині дії арифметики у формі величин і красок.

Вміло дібрані сучасні іграшки у великій мірі допомагають збагатити знання довколишнього світу дитини, а послідовне подавання правильних українських назв на всі нові іграшки та зв'язані з ними предмети і забави дають дитині тривкі основи знання рідної мови. Радісне переживання забав у рідному гурті і на рідній мові у дошкільному віці зв'яжуть дитину з українською мовою і середовищем сильніше ніж будьякі інші чинники.

Тому слід звернутися до наших виховників та мистців, щоб доповнили гарний рибір загальних іграшок ще іграшками з українською тематикою.

Коли взяти до уваги, що іграшка стає часто невідступним другом і вчителем дитини, що до деяких іграшок дитина так прив'язується, що хоче їх мати коло себе вдень і вночі, що іграшка виповнює своїм змістом життя дитини і впливає на її думання, розмови та уподобання ще перед такими виховними засобами, як книжка, платівка чи фільм, то стає незрозумілим, чому наші батьки, педагоги, жіночі організації й мистці ще досі не подбали про те, щоб в руках наших дітей з'являлись в першу чергу українські іграшки.

Якщо хочемо виховати в дітей прив'язання до рідної мови і культури, любов до рідного мистецтва та бажаємо прищепити вже в ранньому дитинстві первні української духовости, то не можемо відкидати такого сильного засобу, як іграшки. На жаль, їх майже зовсім нема, не тому, щоб їх не можна було запроєктувати і випродувати, а тільки тому, що досі наші виховники

й мистці може замало доцінювали іграшку, як один з основних засобів виховання духового обличчя дитини. Але тут і там самі батьки, відчуваючи цю недостатчу, починають проєктувати і думати над продукцією українських іграшок. І так, в журналі "Наше Життя" за квітень 1965 р. в статті "Проблеми наших світличок" пані Дарія Маркусь подає, що "Матері Комітету Виховного Семинаря 29-го відділу СУА в Чікаго вготували деякі проєкти іграшок з українською тематикою для загального розпродажу, але з браку фондів неспроможні їх наразі продукувати".

Молоді матері Батьківського Кружка при світличці Українського Золотого Хреста у Філадельфії під час організації і вивінування нової світлички також відчували недостачу українських іграшок та намітили свої проєкти. Ось деякі з них:

(1). Дерев'яні кубики з ілюстрованою українською абеткою.

(2). Азбучні печатки (букви, які можна відбивати на папері так як печатки).

(3). Складанки (або порізані образки):

(а). складанка — мапа України, порізана по областях і ілюстрована; (б) складанка — дитячі народні строї областей України, напр. полтавка, гуцулка, лемкиня і т. п. на ілюстрованому тлі.

(в). складанки з тематикою українських звичаїв і обрядів: Різдво (Свята Вечеря, колядники), Великдень (обхід довкола церкви, свячення пасок, гайліки), Купало (дівчинка пускає віночок на воду) і т. п.;

(г). відповідно ілюстровані для дитячого віку такі серії складанок: українські церкви, міста, визначні люди в дитячому віці ("Мені тринадцятий минало", "Леся Українка пише перший вірш"), картини з українських народніх казок і творів дитячої літератури.

(4). Картонові ляльки до рбирання в паперові строї: хлопчик і дівчинка. Можливості строїв: історичні, обласні, народні і модерні, прикрашені вишивкою.

(5). Малі книжечки з образками до замальовування з українським надписом над кожним образком. Серії: Ілюстрація азбуки - словничок та Тематичні серії (один образок до замальовування на кожній сторінці та українська назва - надпис, або, ще краще, слово визначене точками, яке дитина сама впише).

Назва тематичних книжечок:

- (а). Середники транспорції,
- (б). В крамниці з одягом,
- (в). В крамниці з харчами,
- (г). В крамниці з забавками,
- (ґ). В церкві,
- (д). В місті,
- (е). На селі,
- (є). В садочку,
- (ж). В школі.

6. Випхані звірятка для найменших з ознакою українського побуту — медведик в киптарику, лисичка в плахті і т.п.

7. Ляльки — рукавиці і маріонетки, які репрезентували б персонажі дитячої літератури.

8. Маски та строї, або хоч їх складові частини, для виступів вертепів, колядників та для інших нагод (коза, Ірод, козак, смерть).

9. Сильветки з українських народних казок для тіньового театру або й для прикрашування стін дитячих кімнат.

10. Для дівчаток: позачинані стилевими vzорами платки-серветки чи рушнички з зазначенням відповідного віку, для якого вони призначені, враз з нитками і голкою, як це можна бачити в американських крамницях.

11. Для хлопців історичні постаті, зброя, вояки різних військових формацій, військові укріплення, моделі Січі, міст і замків для уявних гор.

Це тільки декілька проєктів одного гурту матерей зацікавлених в тому, щоб їхні діти мали українські іграшки.

Можна б намітити напевно й багато інших таких проєктів і тоді вибрати з них речі найбільш доцільні й можливі до виконання.

Було б дуже корисно, якби зібрані на конференції виховники і приятелі дошкільнят приступили до реалізації хоч декількох іграшок з українською тематикою і вже в найближчому часі дали українській дитині виховний засіб для її збереження — гарну та цікаву українську іграшку.

БІБЛОГРАФІЯ

Beck, Joan "A creative toy is constructive and a fun gift" **Philadelphia Inquirer**, Dec. 19, 1962 p. 30.

Frey, Margaret Kurth "Children can be taught life early" **Parents' Magazine**, May 1963. New York, Parents' Magazine Enterprises.

Косаковська К. "Як вибрати дитині іграшку?" **Дошкільне виховання**. Січень, 1964, XXV, Київ, Вид. Радянська школа, ст. 41.

Leavitt, Jerome Edward. Nursery - Kindergarten education. New York, Mc Graw - Hill, 1958.

Moore, Sallie Beth and Richards, Phyllis. Teaching in the nursery school. New York, Harper and Row, 1959.

Read, Katherine Haskill. The nursery school, a human relationship laboratory. Philadelphia, Saunders, 1960.

Склятовська Т. "Художня мова іграшки" **Дошкільне виховання**, Січень, 1964, XXV, Київ, Вид. Радянська школа, ст. 29.

Taylor, Katherine Whiteside. Parent's cooperative nursery schools. New York, Bureau of publications, Teachers college, Columbia University, 1954.

О. Бризгун-Соколик

МУЗИКА Й ПІСНЯ В ДИТЯЧОМУ САДНУ

Вільям Шекспір в одному зі своїх творів сказав:

“The man that has no music in himself, nor is not moved with concord of sweet sounds, is fit for treason, stratagems and spoils, the motions of his spirit are dull as night... let no such man be trusted...!” Shakspeare.

“Краса музики і надхнення з неї не сміють бути обмежені для упривілейованих. Вони мають бути дані всім...”

Л. Стоковскі

Що це є музика? Це є зорганізований звук. Музика це сила, яка заохочує військо до боротьби і жетрви за державу. Музика це сила, яка збуджує глибокі релігійні почування. Музика злагіднює напруженість і заспокоює нерви, збагачує життя людини.

З найдавнішої історії людства знаємо, що музика у формі танку і пісні була природною мовою з богами, та висловлювала всі почування первісної людини, як радість, приготування до бою, сонцезворот, родинні події, та багато інших.

Не має людського почування, якого б музика не вміла передати. вона ж є й тою силою, яка зводить людей до спільного задоволення, розбуджує творчі сили, виробляє смак людини, поширює знання і в процесі часу вишліфовує одиницю на вижчий позем загальної культури. Тому не диво, що модерне шкільництво включило музику як обов'язковий і конечний предмет для всіх, і ніхто не вважає вже музику люксом для одиниць.

Philip Pfaff' автор книжки *Music Handbook For Infant Schools*, у вступі до своєї книжки каже, що в укладанні програм для шкіл і у поглядах учителів пробивалась часто непевність щодо дійсної вартості навчання музики. І саме брак ясної мети більше чим незнання методів, перешкаджав позитивному прогресові музичного навчання. Він твердить, що коли учитель знає ЧОГО він хоче, то знайде дорогу, як туди зайти.

Добре. — Але чи конечно зачинати музичне навчання вже в дитячому садочку? Не вистачить пізніше? Ні. Жан Жак Руссо сказав: "Освіта дитини починається від її народження". Отож, чим скорше музична освіта почнеться, тим ліпші будуть результати. А завдання модерного музичного виховання є великі: створити суспільство, яке цікавилось би музикою, знало її, вміло музикувати, насолоджуватися музичним мистецтвом і від дитини до дорослого, вміло творчо виявитися в більший чи менший спосіб. Сьогодні є багато методів навчання музики. Одначе ця мета повинна бути в увазі кожного педагога.

Учитель сьогоднішньої молоді відповідає за відчуття й музичне зацікавлення суспільства за 20 років. Тому він не може вчити щонебудь, а тільки, що найліпше. Директор берлінської Високої Музичної Школи Кретчмар сказав "Доля німецької музики рішається сьогодні в школах". Отже бачимо, що з вищезгаданих причин музичне виховання сьогодні кладе велику вагу не на досконалення одиниць, а на гармонійну співпрацю цілої групи. Значить метою музичного виховання не є розпізнання артистичних здібностей одиниці (хоча в такій атмосфері легко їх розпізнати), а метою є виховати вміння оцінювати справжнє мистецтво.

Дуже важливим у музичному вихованні є вік дитини від народження до 5-го року життя, себто до часу, поки дитина йде до садочка. Цю тему обговорила я обширніше у доповідях на семінарах СФУЖО, які появилися друком "Пісня, як поміч матері у вихованні дитини" і "Музика і дитина".

Тому переходжу до властивої на сьогодні теми — "Пісня і музика в дитячому садку".

Уявім собі групу передшкільних дітей у віці від 3—5 років. Як починати і до чого з ними братися? У них ще обмежений словник, часто й вимова невиразна, обмежена координація руху і малий або й жодний досвід у музиці.

Також мусимо пам'ятати, що музичне виховання цих малят не може бути обмежене до т. зв. музичних занять. Музика має увійти в життя дитини, в її побут, поглибити й збагатити її життєвий досвід, її почування.

З другого ж боку це музичне виховання мусить бути систематичне, щоб стало воно не тільки навичкою, але й konieczністю для дитини. Щоб дитина сама бажала в той чи інший спосіб займатися музикою.

Загально говорячи, кожний запланований день у дитячому садку повинен мати на початках:

- 1) спів
- 2) рух до музики
- 3) слухання
- 4) творче музикування
- 5) гру на інструментах.

Над кожною цією групою застановлюся окремо.

Спів — має бути ширий, спонтанний, не плянований і не від 10.30 до 10.45 щодня, в роді: “Ну, діти, тепер ходім, заспіваємо”, а тоді, як для цього є настрій. Ось напр. Eunice Bailey, спеціалістка музичного виховання дошкільця в Англії у своїй книзі “Discovering music with young children” згадує, що любила сідати до фортепіану і сама собі легенько співала якусь дитячу чи народню пісеньку. Очевидно, вона це робила пляново, як хотіла міняти заняття дітей. Діти по одному до неї підходили, одні сідали, інші стояли, ще інші ходили, ручками рухали до музики, а то й підскакували, а декотрі відразу співали. Вона твердить, що цей час співу був тоді безпосередній, широкий і зацікавлював всіх, а хоч й не всіх зразу, але і ті одиниці “збоку”, по якомусь часі, підходили до неї і включалися в спільне співання. Вона не керувала реакцією дітей. Каже, що саме тоді вона сама найбільше вчилася, яка музика її учням найбільше подобається, як і на що вони з ентузіазмом реагують.

Уважаю, що це дуже важливий момент — вислідити, що дітям найбільше подобається, не силуючи їх до нічого, а, щоб той час співу був для них радісним переживанням.

Щоб співання удосконалити, мусимо брати до уваги кілька проблем:

Замала координація слуху й голосу — значить дитина, як ми популярно кажемо, “фальшує”. Не вільно такій дитині сказати “сиди тихо і слухай”. Дитину можна скалічити психіч-

но на ціле життя, як дати їй відчутти, що вона зле співає. Тому треба знайти, де дитина більш-менш можливо співає і звідтам починати піснями мінімального об'єму скалі, як напр.

Збірка Лиська, том II, ч. 7

Со-неч-ко со-неч-ко ви-глянь у ві ко-неч-ко я ма-лень-кий хлоп-чик
ви - ліз на стовп-чик

або

Прий-ди прий-ди со-неч-ко під мо-є ві-ко-неч-ко бу-де-мо ся гри-ти
як ма-лень-кі ді-ти

Дуже помічною тут є збірка “Українські народні мелодії” (З. Лисько), якої II том якраз власне починається з пісень з короткими фразами і, головне, малим об'ємом скалі. Там можна знайти пісні для різних нагод, ось хоч би на самому початку є коляда: “Ой коляда, колядниця”.

Збірка З.Лиська том II/ч.8

Ой ко-ля-да, ко-лядни-ця Доб-ра з ме-дом па-ля-ни-ця а без ме-ду не та-ка -,
Дай-дядьку пя-та-ка -.

Добрі для таких дітей є також вправи-гри, як напр.: учителька співає питання на одній ноті, дитина дає відповідь на тій самій ноті:

Як ти на-зи-ва-єш-ся? І -гор Со-ко-лик.

або учителька питає

Я-кий сьо-год-ня де-нь? Сьо-год-ня вів-то - рок.

відповідає одна дитина, або ціла класа. Пізніше можна ці запити-відповіді поширити на дві сусідні нотки, а тоді й на дві даль-ше віддалені. Також придумувати гри-забави для того, як напр.:

Діти стоять в колі, одне з них держить м'ячик, який подають собі по сусідстві. В середині стоїть учителька зі зв'язаними очима і вона співає:

а дитина, яка держить м'ячик в тон відповідає:

Учителька за слухом має знайти, де він є і дитина, яка його тримала йде до середини. Якщо діти ще не можуть самі проспівати тої маленької фрази, то учителька сама в середині відгадує і питає, а діти відповідають на її запит.

Імітація звіряток помагає розвивати контроль голосу. Також можна розказати казочку про відгомін (луну) і співати слова, чи короткі речення і поодинокі учні, або ціла класа, тихійше співає те саме.

Б) Друга проблема у вдосконаленні співання — **невиразне говорення** — артикуляція малят. Звуконаслідування помагає тренувати артикуляційний апарат, напр. курочка каже ко-ко-ко, котик каже няв-няв-няв, або мурррр, мурррр. Швець направляє черевички стук-стук-стук, що часом можна і рухами доповняти.

В) Третя проблема — це **ритм**, який в тому віці не у всіх дітей мабуть добре розвинений. Одначе є немислиме казати: ця дитина не має відчуття ритму", бо такого не має. Ритм є вроджений кожній дитині — ми ж ритмічно дихаємо, ходимо, ритм є в цілому житті — день, ніч, пори року і т. д., значить є і в дитині. Треба тільки його розвинути.

На це є безконечність можливостей, починаючи від звукових віршиків, які діти ритмічно за учителькою повторяють, як напр.: "Нічка чарівниця" Оксани Лятуринської (Бедрик, 1956 р.)

Ходить нічка чарівниця,
А за нею чорна киця.
Чари-мари, чари-мари,
Очі в киці мов ліхтарик і т. д.

І власне ці "чари-мари", чи інші звукові комбінації, дітям дуже до вподоби, а тому, що вони дуже ритмічні, на них добре вправляти ритм. Або напр. з вірша "Пастушок" з цієї ж збірки:

А на тому бережку
 На сопілочку лунку
 Виграває пастушок
 Ті-лі, ті-лі, ті-лі-лі!
 Лі-лі, лі-лі, лі-лі-лі!

Також говорити короткі віршики з легким ритмом, до яких діти плескають або ніжкою стукають, потім той ритм повторюють без слів. Зачинати з найпростіших ритмів:

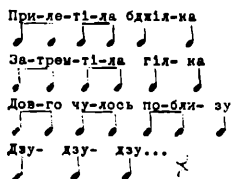
Кую, кую чобіток
 Подай, бабо, молоток,
 Не подаси молоток,
 Не підкую чобіток.

(“Кую, кую чобіток” збірка дитвид 1961 р.)

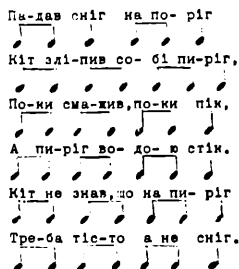
Тоді переходити до трудніших ритмів:

Прилетіла бджілка
 Затремтіла гілка,
 Довго чулось поблизу
 Дзу-дзу-дзу...

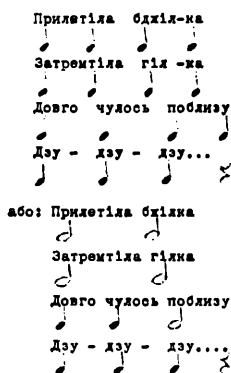
(Із “Ладоньки Ладусі” дитвидав, Київ 1959.)

або “Кіт не знав” (п. Воронько)

Тут можна часом додати якийсь музичний інструмент і з ним разом вправляти ритм, даючи інструментові т. зв. основний ритм, напр. до "Бжілки:

Прилетіла бджілка
 Затремтіла гілка.

Його давати не всім дітям нараз, бо слів не буде чути, а за певним порядком.

Дуже важливий є ритм ходу: крок-крок. Можна його злучити з оповіданням: от, ідемо до школи — крок-крок-крок (а учителька на ударнім інструменті вдаряє рівномірний ритм). Тут побачили щось цікавого, сповільнили ходу (стукання повільніше) — діти мають реагувати повільнішим кроком. Ох, спізнилися — і діти скоренькими кроками спішаються, а учителька подає жвавіший ритм на своїм інструменті. Тоді можна групу

поділити на дві частини — одні ходять, другі, разом з учителькою, подають ритм.

Як вже є три скорості опановані, в той сам спосіб можна навчитися “приспішування і сповільнення”.

І тоді вже можна навчитися співати марш і пробувати до нього машерувати, навіть і з “оркестрою” тамбуріном, трикутником, бубном і под., де інструменти подають основний ритм, зн. ритм маршевого кроку.

Тому, що розвиток ритмічного відчуття і реакція на нього є також частиною програми фізичного виховання, радиться руханку в садочках робити в супроводі музики.

Отже підсумовуючи вже сказане, бачимо, що координація голосу зі слухом, артикуляція і ритм є три головні проблеми, з якими стрічаємося при виучуванні дітей пісень.

А тепер — коли, і які пісні співати?

Колинебудь в часі шкільного навчання. Ось хлопчики бавляться з коником на патику — учителька підходить до них і починає співати:

вершин/Кульська І./
музика М.Костецький.

А я хло-пєць мо-ло-дець в ме-нє ко-ник стри-бу-єць

Ї - ду вер-хи на ко-ні, Ду - же ве-се - ло ме-ні.

Ї - ду вер-хи на ко-ні Ду - же ве-се - ло ме-ні.

Ток, ток, цок, ток, ток, цок, ток, ток, ток, ток, стій, тпру.

Коли учителька хоче навчити колискову, добре її зачати співати перед відпочинком. Діти за кілька днів її підхоплять і навіть будуть знати, що власне ця пісня й означає — іти відпочивати. (Зн. є наче б сигналом для нового заняття).

Або, діти бавляться в садочку, бачать, як біжить котик, а за ним женеться песик. І от готова ситуація для нової пісні: “Сидів котик”, слова Л. Полтави, музика В. Безкоровайного

слова Л.Колтава
музика В.Безкорованний

Сидів котик.

Сидів котик на вогоріжках у зелених, у чорних, у
Рип-тін по-сик із за рога вибіг, вибіг та до нього-гав,
гав, гав, гав, гав, всіх чепчиків-копитав, гав, гав, гав,
гав, гав, Ду-же-котика злякав. Нав, нав, Нав, нав, всіх чепчиків-копитав,
гав, гав, Ду-же-котика злякав.

Значить — стараймося підбирати пісні відповідні до зайнять малят, тоді і їхній зміст буде дітям більше зрозумілий. Очевидно, учителька мусить знати багато пісень для дітей, щоб могла в різних ситуаціях їх вживати.

Також пори року є важливим чинником у виборі пісень. Ось М. Фоменка “Весняна” (Молоді укр. пісні, стор. 37, Нью Йорк 1954) чи напр. “Морозець” Г. Компанійця, є улюблений дітьми з огляду на рухи.

слова Г. Бойка

Морозець, Морозець 1/по-ши-пав нам щіч-ки 2/теп-лі чо-біт-ки у нао 3/пла-щик й рука-вич-ки. 4/пле-ще-мо в до-ло-ні у дів-чат 1
у хло-пят 5/но-си-ки чер-во-ні.

(Збірка “Соловейку щебечи, мене співати научи”, Київ 1959).

- 1) показати на щічки, 2) на чобітки, 3) на рукавички, 4) заплескати, 5) показати на носики.

Взагалі, пісеньки з рухами, чи рук, чи навіть цілого тіла, допомагають скорше вивчити пісеньку. Улюблені теми дітей — це їхнє довкілля, а головно звір'ятка. Тут вистачить згадати хоч би “Котику, котику” зі згаданої збірки Фоменка — “Молоді пісні”, яка є настільки популярна, що навіть не треба її пригадувати, чи також “Я лисичка, я сестричка”, або “Ку-ку”, всі вони багато співані.

Також пісні про погоду, чи так зв. “звертання” до природи у відповідну пору — діти радо співають, як напр. “І шумить, і гуде” чи “Дощику” зі збірки З. Лиська, II том, ч. 15.

Ми маємо багато традиційних пісень, як: коляди, щед-рівки, веснянки, гаївки, які діти дуже радо співають, як їх відповідно підібрати. При тім можна вияснити нагоду, для якої дана пісня співається і дитина мимоволі збагачує своє знання про український фолкльор, звичаї і традиції.

Найбільше однак діти люблять пісні-гри, бо вони дають дитині рух. Маємо багато пісень-ігор і в українському фолк-льорі, а багато з них сягає в глибину віків, як напр.:

А ми просо сіяли, сіяли,
Ой дід-Ладо сіяли, сіяли.
А ми просо витопчем, витопчем
Ой дід-Ладо витопчем, витопчем...

(Зі збірки “А ми просо сіяли”, Київ 1959, стор. 31.)

Гаїлочка, Подоляночка й інші.

Тут не можна поминути історичних пісень, чи пісні, які зв’язані з історією, та пісні, які поширюють знання з географії України — “У горах Карпатах” і т.п., та багато інших, які учитель підбирає для відповідного моменту.

Діти радо драматизують пісні. Добрим прикладом може бути “Ходить гарбуз по городі”, який можуть співати різно діти, різними голосами з відповідними рухами.

Також є ще цікавий ритмічний спосіб читання віршованих казок. Підбираємо ритм пісні до ритму вірша-казки і співаємо казочку, напр. Леоніда Полтави: “З лісу зайчики ішли” — підходить ритмічно до “І шумить і гуде”.

Також цікаво є дітям укласти власні слова (зн. міняти слова) до званої їм мелодії.

Пам’ятаймо, що пісня збагачує словник дитини і тому треба її якнайбільше використовувати.

Виучуючи пісні, учителька мусить пам’ятати:

1) Пісні, головню спочатку, мусять мати якнайменший об'єм скалі і короткі фрази — з огляду на малий віддих у дітей.

2) Учителика мусить сама вміти добре мельодію і слова пісні, яку вчить, бо шукання у співанику знеохочує дітей.

3) Пісні змістом мають відповідати дитячому світові.

4) Основою музичного виховання має бути українська народня і мистецька дитяча пісня, бо вони, як і матірна мова, є дитині найближчою.

5) Учителика старається легко і ніжним голосом співати дітям сама.

6) Як учителика сама не вміє співати, то бере помічницю-платівку або звукозаписувач. В такім випадку підшукує для наспівання пісень простий, легенький, милий голос, оминаючи всякі драматичні, дуже сильні чи кольоратурні голоси, бо їх дітям тяжко підхоплювати.

7) Учителика повинна впливати на батьків, щоб просили дітей дома співати нові пісні, це ж дітей заохочує і до співу і до вивчення нових пісень.

8) Матеріал є, лиш треба шукати, а найкраще, якби видано малий підручник музичних зайнять в садочках зі списком пісень, чи навіть мельодіями і словами.

2. РУХ ДО МУЗИКИ.

Маємо кілька родів руху до музики:

А) **Рух, який плянує учителика**, а діти його роблять до відповідної музики. Значить — їхня реакція не є свобідна, а є певною реакцією на певну акцію. Напр. — як граємо високо якусь мельодію, з дрібними нотами, всі діти дріботять на пальчиках, коли знова грати низько і поволі — діти ходять тяжко, наче слони. Як грати гаму на 1 чи 2 октави вгору, діти присядуть, і разом з гамою кроками підіймаються, аж стануть на пальчики. На акорд — всі сідають на підлогу. На арпеджа великими кроками скачуть по клясі чи кімнаті і под. Такі виучені реакції може виглядають смішно, однак вони змушують дитину концентруватися і не тільки чути звук, але вчать і слухати, який саме цей звук є;

Б) **Рух ненакинений учителикою**, одначе зумовлений музичним твором, зн. його змістом, чи наголовком, напр. —

Колискова — діти в ріжний спосіб можуть його інтерпретувати, одначе засадничий рух мусить бути м'який, гладкий з хитанням;

В) Творчий рух — до неназваної музики, ніколи перед тим з дітьми не обговореної. Дитина фізично реагує на музику, рухами переказує те, що відчуває. Цей т. зв. творчий рух — рідко коли можна досягнути на початках, звичайно треба перше з дітьми попрацювати в групі А і Б.

Г) Творчий рух вільний, де учителька імпровізує за рухом дитини.

Г) І, врешті, рух цілком запланований мистцем або традицією — до певної мелодії, як напр. “Танок квітів”, “Проліски” — укладу Оленки Гердан-Заклинської до пісеньки Олеся “А вже красне сонечко припекло, припекло” (“Веселка”, квітень 1958).

Яку музику вживати? Найліпша є комбінація двох: учителька, яка грає на якомусь інструменті і платівки. Як не має — треба обійтися з тим, що є.

3. СЛУХАННЯ.

Зачинаємо від коротеньких творів, поступенно переходимо до довших. Знова тут є побажане, щоб учителька грала на фортепіяні і вживала платівок.

Звертаємо увагу дітей на настрої твору: Сумне, чи веселе? Потім — чи тихо, чи голосно?

Можна також дати платівку — п'яно. “Який це інструмент?” Це той сам, що пані учителька на ньому грає — діти пінзають. Іншим разом дати скрипку (на платівці). “А тепер, що це?” — Пояснити, покликати якогось студента скрипака, щоб дітям показав скрипку, щось на ній заграє. Діти при цьому можуть теж пробувати нарисувати скрипку, принести вирізку з газети в хаті, найкращу вирізку прищипити на стіну — і так помалу робити збірку інструментів (ілюстрацій-фотографій), які вже діти ухом і оком розпізнають.

Грати музику і питати: що вона нагадує? — Таночок, колискову... тут фантазія дітей працює, лиш треба уважати, щоб все ж таки була в границях правдивого, почутого, напр., щоб колискову не назвали маршем і т. п.

За якийсь час дати дітям слухати те, що вони вже давніше чули. Чи вміють розпізнати?

Тому, що музика діє в часі, то в певну секунду ми чуємо тільки певні тони, чи комбінації тонів. Запам'ятання того, що було перед тим і того, що буде опісля, вимагає кількратного повторення музичного твору. Розпізнаванням вправляємо музичну пам'ять.

Також можна часом назвати композитора, щось про нього сказати, твір описати (напр. Шумана "Кіндерсценен", Римського Корсакова "Шегерезада"). Це зацікавлює дітей, однак не сміємо вивчати всі твори, бо тоді фантазія дітей не буде працювати.

Яку ж музику слухати з дітьми?

Є багато творів, які можна рекомендувати з тих, чи інших причин. В цій хвилі вистачить сказати, що майже кожна книжка, яка є на тему дитини і музики, чи в школі, чи дома, має список музичних творів, які найліпше надаються для певного віку і певної нагоди. Рекомендую учителям перестудіювати ці списки і вибрати найбільш відповідне.

Щож до платівок українських дитячих творів, пісень і інструментальних, то є побажано, щоб ради нашої дітвори в цім напрямі зробилося щось конкретного, бо те що є — рішучо є замало.

Не надто часто відбуваються концерти для малечі. На концерти можна брати дітей організовано, або попросити батьків взяти дітей на концерт, а там до слухових вражень ще долучуються враження зорові. Коли ж програма такого концерту є подана наперед, варто в часі зайнять бодай дещо з неї переграти, щоб дитина в новій ситуації знайшла бодай щось знайомого.

Тут ще варта згадати один важливий момент: спокійна музика часто заспокоює розбраних в іншому занятті дітей, і навпаки, бадьора, ритмічна може розрухати млявих, сонних.

Заспокоюючий вплив музики практикують напр. канадійські "Junior and Senior Kindergarten". Вони на перші дні навчання, коли дитина ще не при звичаєна до нових обставин, перший раз без мами починає свої шкільні дні, вживають т. зв. "Background music", тиху, спокійну, ненастирливу. Це стосується також в бюрах і тому подібне.

4. ТВОРЧЕ МУЗИКУВАННЯ.

Для нього не має приписової години, воно виходить спонтанно. Ось на пр. діти собі складають свою власну пісеньку про звірятка, бо їдуть відвідати звіринець. Або до улюбленого віршика видумують мелодію. Очевидно, треба мати хоч трохи досвіду в музикуванні, щоб діти зачали самі видумувати свої пісеньки. Не можна вимагати від них, щоб це було щодня і в той сам час. Тому ця хвилина повинна бути понад програмова, і як учителька бачить, що діти є у відповіднім настрою, повинна заплановане зайняття відсунути, а допомогти в творчому процесі.

Як вже діти мають малий досвід у музикуванні, можна зачинати:

5. ГРУ НА ІНСТРУМЕНТАХ.

Мусимо пам'ятати, що які ми не вживали б інструменти — вони мусять мати приємний звук. Перше ударні інструменти. Впроваджувати їх по одному, щоб діти пізнали і звук і вигляд.

Тоді, як вже знають кілька, пробувати їм дати підібрати інструмент до певного характеру музики. Напр. — до маршу — бубон. Чи проспівати “А я хлопець молодець” і питати “як ви думаєте, діти, який інструмент тут найкраще підходить?”

Дуже добре є самим робити інструменти, очевидно, ті, що можна самому зробити, як напр. бубни. В кожній бібліотечі є по кілька підручників, як до такої праці братися, який матеріял уживати. А діти дуже люблять на своїх інструментах грати.

Також можна експериментувати з домашніми інструментами, як напр. склянки наповнені більше або менше водою, дають різні звуки. Можна з них уложити гаму, та грати на них пісеньки.

Р. Борисова у своїй статті “Зв'язок музичної і виховної роботи в дитячому садку” (журнал “Дошкільне виховання” 12/1961) згадує також про ці доморобні інструменти. Розказує, як її учні відважно і радо “грали” на саморобному піяні, бо не було чути, чи зле, чи добре — бо воно не мало звуку. Уважаю, що вся праця над інструментом, в згаданому

випадку, розминулася з метою, бо ж те, що мало дати звук, звуку не дало.

Не можна одначе дітей обмежити до ударних інструментів. Вони, як ритмічні, є дуже важливі, але тільки самі по вертають нас до архаїчності, до пралісу.

Мельодійні інструменти треба вживати для шукання знаної мельодії, для грання мельодії, для видумування мельодії, для мельодійного акомпаніаменту і т. д. Інструменти поручувані для малої дітвори є ті найменше скомпліковані, щоб дитина відразу відчула позитивний результат своїх шукань.

Спільно з ударними, з немалим вже досвідом, можна творити маленьку "оркестру".

Цих моїх кілька думок не є ще пляном праці в цій ділянці, а тільки киненими думками, вихідними точками для учительок. Учителька не повинна силою накидати дітям своїх ідей, а лиш повинна своїми ідеями спонукувати їх до творчости. Поступ у музикуванні певної групи залежатиме від багатьох причин: — віку дітей, як часто стрічаються (зн. раз на тиждень, чи щодня) ентузіазму учительки і подібного.

Учителька мусить пам'ятати, що музика, яку дає дітям, має бути найкраща. Приладдя — інструменти мусять бути найліпшої якости, фортепіан завжди настроєний, платівки, які часто вживається треба замінювати, бо через уживання тратьять якість звуку.

Яка ж освіта вчительки в перешкіллю?

Югославія, наприклад, вимагає професійного музичного вишколення, крім педагогічного. Загально вимагається, щоб учителька вміла грати на якомусь інструменті, Як не має ні одного, ні другого — тоді учителька повинна шукати поради у спеціаліста-музика.

Але не відстрашуймо себе вимогами. На міжнародній конференції музик в Брюселі 1953 р. було сказано: "Навчання музики не має ані початку ані кінця. В тій ділянці ми є завжди і учителями і учнями".

Тому вчімся самі і вчім дітей пісень, вчім їх любити музику, бо які глибокі слова Івана Франка:

“Тямлю ж як нині, малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухувавсь я.
Пісні ті стали красою єдиною
Бідного його тяжкого життя”.

Використана література:

Р. Борисова — Зв'язок музичної і виховної роботи в дитячому садку (стаття “Дошкільне Виховання” 12/1961).

О. Телесник — Вплив музичного виховання на розвиток і поведінку дітей 2-го року життя.

Л. Мещанінова — Співи, як засіб естетичного виховання (стаття “Дошкільне вихов.” 12/ 1961).

Beatrice Landeck — Time for Music.

Howard Taubman — How to Bring Up Your Child to Enjoy Music,

Vera Grey & Rachel Percival — Music, Movement & Mime for Children.

P. Pfaff — Music Handbook for Infant Schools.

Eunice Bailey — Discovering Music with Young Children,

Alfred Ellison — Music with Children,

Lilian Bucke — Music in The Kindergarten,

Vera Russel — Teaching Music in Canadian Schools,

Lucy M. Welch — Music Making in Class,

Carl Orff & Gunild Keetman — Music for Children,

Марія А. Шука

Співпраця батьків у дошкільному вихованні дитини

(Доповідь виголошена на Сесії для справ українського
дошкілля в Торонті 15 березня 1965 р.)

Одною з перших передумов успішного "батьківства", зокрема в теперішніх часах, повинно бути ознайомлення всіх молодих батьків з важливістю дошкільного віку. Ця справа важлива для кожного з нас, як і цілої української спільноти. Не тільки тому, що ми українці, але рівночасно й тому, що сьогодні наше посереднє і безпосереднє довкілля, як також і довкілля наших дітей, примушують нас, батьків, до застанови над багатьома проблемами.

Сьогодні більше, ніж колинебудь давніше, активна праця та співпраця батьків з іншими виховними чинниками є ко-нечною. Тоді, як на рідних землях можна було у великій мірі здатися на церкву, школу, товариство і все довкілля як ви-ховні чинники, тут сьогодні батьки мусять усі ці виховні за-соби постійно перевіряти та часто боротись з негативними впливами на наших дітей.

Згідно із сильно зростаючим в Америці, відносно новим, виховним напрямом дошкільні роки, це час формування інтелектуальних, психічних та суспільних підвалин у дитини. Ним починають цікавитись не лиш педагоги, але й батьки. На тлі цих нових напрямних важливість дошкільних осередків та їх якість набрали особливої уваги. В цьому періоді життя дитини батьки є першими її вчителями, дуже часто вони й оди-нокі. При взаємній співпраці певної кількості українських ро-дин можна створити для дітей таке середовище, де дім, цер-ква, садочок і товариство постійно впливають на позитичний

та правильний розвій під оглядом інтелектуальним, моральним і фізичним.

Ставлячи собі за мету з'ясувати якнайкраще важливість, потребу праці та успішність співпраці батьків на протязі цих дошкільних років, хочу спершу коротко навести важливіші точки виховної системи д-ра Марії Монтессорі, а опісля розважити вартість цієї методи для нас, українців.

Виховна система Монтессорі та важливість її для нас, українців

Нові виховні прямуювання розбудили зацікавлення шкільною виховною системою Монтессорі. З її теорією вперше познайомилася Америка в 1913 році. Однак ця метода тоді не знайшла тут сприймливого ґрунту. Щойно в 1958 році була заснована перша приватна, чисто “Монтессорівська школа” для дітей дошкільного віку. Більшість із цих шкіл в пізнішому часі була заініційована таки самими батьками. Сьогодні, згідно з деякими джерелами, нараховуються 125 або й більше “Монтессорівських шкіл” в Америці¹⁾

М. Монтессорі народилась в Італії 1870 року. Була першою жінкою в тій країні, що досягнула ступінь доктора медицини в університеті в Римі. Свою медичну працю вона поширила на інші ділянки науки, як психологія, гігієна, антропологія та педагогія. В 1906 році заснувала світличку в убогій частині Риму, яку вела до 1911 року. В тому році почала подорожувати по різних країнах, закладаючи садочки, даючи доповіді, показові лекції та продовжуючи свої досліді у виховній ділянці, про які постійно писала. Померла в Голляндії в 1952 році.

Марія Монтессорі гостро спростовує погляд, що дошкільний вік уважається приготуванням до дійсної науки, а не початком самої науки. Вона вважає, що навчання людини починається з хвилиною її народження. Тому Монтессорі вважає дошкільне виховання не за другорядне чи підрядне, але за підвалину цілого життя у людини. Підставою її виховної методи є, щоб “дитина навчилася, як треба учитися”²⁾.

Д-р Монтессорі виступила у своїй системі з незвичайно глибоко обдуманим виховним підходом до дитини, а саме з ідеєю “підготованого довкілля”. Це довкілля розплянує виховниці і його метою є дати дитині напрямні до науки. Це проводиться в такий спосіб, що дитина вибирає собі обов'язки, які починаються від дуже простих і ступінево переходять до

більше скомплікованих, а в цілості творять поміст до загального розвитку та виховання дитини. В основному дитина мусить підпорядковуватись певним основним правилам дому та має вибір лиш між речами, які є самі в собі добрі. Це є т. зв. "свобода в границях".

Виховні матеріяли та зв'язані з ними заняття поділені у школі Монтессорі на дві групи: практичні вправи із щоденного життя та умові вправи. Метою перших є, щоб дитина навчилася незалежності від дорослих та самостійності, головну у дбанні про себе (вбирання, миття, чищення зубів, складання і зберігання в порядку речей і т. д.). Велику увагу звертається також на правила поведінки. Умові вправи дозволяють дитині познайомитися із: орудування олівцем, спершу тільки для загальних форм букви, а опісля букв, слів, фраз; основними поняттями з географії, геометричними фігурами, рахуванням та ін.

В системі Монтессорі ставиться особливі вимоги до вчительки. Вона мусить вміти радше показувати приклади, ніж говорити до дітей, тому що увага дітей є більше звернена на її руки й рухи. Від неї змагається багато терпеливості, здержливості від надмірного командування дітьми та незвичайної спостережливості щодо реакції у дітей. Вишколення учительки в системі Монтессорі є дуже важливе, бо вона не тільки мусить бути ознайомлена з виховними засобами Монтессорі, але також повинна уміти "вчити, як вчитися, а не тільки поправляти"⁸).

Завдяки цьому підготованому довіллю дитини в неї розвивається самопевність, здисциплінованість, зацікавленість та почуття відповідальності.

Роля батьків, зацікавлених в системі Монтессорі та можливості співпраці:

1. В першу чергу батьки повинні самі глибше простудіювати цю методу та використати усі можливі до застосування вдома її практичні та умові засоби (головно ті, які можуть бути допоміжні у переданні українознавчих матеріалів).

2. Батьки повинні подбати про вишкіл наших садівничок у школі Монтессорі та при їхній допомозі організувати світлички, оперті на цій методі.

3. Створити домашнє підготоване дошкільля, яке продовжувало б започатковані в світличі виховні процеси, та усталити границі свободи дитини.

В системі Монтесорі потреба та konieczність скорого передання знання дитині, яке подається в формі гри та самовиховання, підкреслюють доцільність скорого прищеплювання т. зв. "україніки" нашим дітям. Ми повинні вповні використати вільний час дитини у дошкільному віці, даючи їй змогу постійно перебувати в доцільно зорганізованому українському середовищі. Так само, якщо ми погодимося з твердженням певної школи педагогів, що дошкільні роки становлять фундамент людини, то зрозуміємо, що це вчасне надбання "україніки" стане фундаментом наших дітей у їх дальшому національному вихованню.

Метода виховання Монтесорі постійно учить дитину порядку і досконалости. Nancy McCormick Rambush каже, що "знання вирощує самопевність". Підготоване середовище дитини, послідовність, повторність та остаточне досягнення досконалости в виконуванні завдань не лишають місця на почуття меншевартости, яке було і є так дуже поширеною недугою серед нашої еміграції.

Доцільність цих метод початкового виховання і навчання підтверджують також інші виховники, як, приміром, японський музичний педагог, Shinicki Suzuki, що його деякі учні скрипалі (у віці від 6 до 14 років) виступали в Філядельфії в березні 1964 р. Він доказав додатні висліди музичного навчання, початого ще в дуже ранньому віці. "На запит американських педагогів, чи можна було б його систему пристосувати до американських дітей, він відповів, що в його системі більше важливими є батьки, ніж діти"⁴).

Також незалежно від виховного напрямку Монтесорі збільшуються ряди дослідників, які обстоюють виховні можливості дітей в ранньому віці, як ось, наприклад, психологи Jerome Bruner та O. K. Moore⁵).

З уваги на те нам повинно бути особливо доцільним розглянути вартість системи Монтесорі для нас, українців.

Ця система може бути пристосована до дітей кожної національности, раси чи релігії. Варто б прослідити, чи не могла б вона служити як виховний чинник, який допомагає зберігати національну свідомість.

В Америці є кілька родів дошкілля, а саме: цілоденні садочки, публичні та приватні світлички, що застосовують виховну методи Монтесорі, та кооперативні садочки. Звичайно вони діляться на садочки (для дітей до 5-ох літ) та дошкілля (для дітей від 5-го року життя).

Для нас, українців, незвичайно цікавими є кооперативні садочки тому, що їх організують та адмініструють батьки при тісній співпраці з учительським колективом. Таких американських кооперативних світличок у 1950 році було 285⁷). На жаль, мені не довелося знайти найновішу статистику цього типу світличок. Одначе, читаючи статті, я набрала переконання, що вони постають незвичайно скорим темпом.

Американські батьки поклали дуже багато праці в організуванні та веденні кооперативних світличок. Я хотіла б хоч частинно віддзеркалити працю батьків в американських кооперативних світличках та опісля порівняти її з проробленою працею Батьківського Гуртка при Світличці Українського Золото-го Хреста в Філядельфії.

1. Організаційна схема американських кооперативних світличок така:

Управа: Голова, заступник (часом два), секретар, скарбник.

Референти комітетів: комітет інструкцій для батьків, фінансовий, господарської обстановки, здоров'я, транспортації, журналу та реклями, правильників, телефонів, бібліотеки.

2. Приміщення.

Початкове приміщення американських кооперативних садків становлять часто кімнати в приватних домах. Де на це дозволяють можливості, садки приміщуються в домівках, які є власністю церков, організацій, в міських будинках та у своїх власних домах.

3. Членство.

Заінтересовані в членстві батьки мусять зобов'язатися виконувати певні обов'язки в світличці. До таких обов'язків належить періодичне чергування матерів у часі дитячих занять садочка, як теж активна співпраця в одному з комітетів та участь в місячних сходах. Матері чергуються часто у транспортуванні дітей до садочка. Здебільшого вимагають від матері дитини закінчення певних виховних курсів, ще перед початком або під час шкільного року. Активна участь у виховній програмі є для

батьків обов'язковою.

4. Бюджет.

Більшість американських кооперативних світличок є фінансово здана на свої власні сили, хоч багато з них дістає різного роду допомоги. Ось наприклад, майже всі світлички користаються з дарових курсів чи виховних семінарів, організованих для батьків державними чи іншими організаціями. Часто церкви або державні установи дають до диспозиції свої приміщення за номінальну винагороду, а інколи і безплатно. Тут я хотіла б підкреслити, що більшість американських церков має відповідні для світличок приміщення, у яких, звичайно в неділю, відбуваються т. зв. "недільні школи". На жаль, я не знаю ні одної нашої церкви, яка мала б хоч якісь малі приміщення для дітей чи молоді. Батьки цих садочків, так як і в нас, стараються роздобути фонди за допомогою різних заробіткових імпрез, ними влаштовуваних. В перших роках свого існування всі світлички баянсують бюджет здебільшого на доходах із вступних внесків та оплат. Оплати різняться від шкільки до шкільки. Де є дозволено приймати неактивних членів кооперативи, там оплата буває звичайно подвійна⁸).

5. Учительський колектив.

Учителі надають напрям навчанню садочка і ведуть його при активній допомозі батьків. Вони мають ще другу функцію, а саме: давати батькам інструкції і поради щодо домашнього виховання дітей. Звичайно усі ці функції є докладно визначені в тексті контракту учительки з батьками.

6. Вишкіл батьків.

В американських кооперативних садочках звертається велику увагу на вишкіл батьків. Крім вищенаведеного початкового вишколу матерей, вживають ще багатьох інших способів передавання інструкцій та порад батькам. Ними є: доповіді, панелі, дискусії, фільми, семінарі, виховні курси та конференції з учителькою.

7. Різне.

Інші функції, які дуже часто виконують батьки, такі: ведення бібліотеки, виготовлювання текстів контрактів, аплікацій членства, інформаційних анкет дитини та ін.

Світличка Українського Золотого Хреста в Філядельфії.

Наша світличка почала своє існування два роки тому. Її заініціювало п'ять родин з п'ятьма дітьми та одною учителькою,

спочатку в приватному домі. В березні 1964 році батьки світлички створили Батьківський Гурток.

У червні того ж року ми закінчили свій перший рік ще в приватному приміщенні, з одною учителькою та 12-ма дітьми. Під цю пору маємо 26 дітей, 22 родини, дві учительки та їм допомогли дві дижурні мами (матері чергуються). Садочок працює у вівторок та четвер від години 9.30 рано до 12.30 в полудне. У травні цього року ми започаткували також заняття в п'ятницю, від години 10-ої рано до 12-ої в пол. у формі музично-ритмічного садочка (одна година ритміки, одна година музики). Цю клясу ведуть фахові вчителі (Ю. Оранський та п. Х. Озарків).

Сьогодні, вже на порозі закінчення другого шкільного року, переборовши не одну перешкоду, можемо з задоволенням ствердити, що всі наші труди, часто недоспані ночі, не пішли намарне, бо ми багато навчились, багато плянів провели в життя, а найважливіше те, що ми зрозуміли силу взаємної співпраці, без якої тяжко щось конструктивне здійснити.

З уваги на те, що характер нашої світлички кооперативний, ми запозичили нашу організаційну схему від американських кооперативних садочків.

1. У склад нашої світлички входять:

Управа: Голова, заступник, скарбник, писар протоколярний, писар кореспонденційний.

Референти: Референтка плянування та програми, адміністративна референтка, імпрезова референтка, референтка придбання обладнання, референтка матеріалів і забавок, референтка бібліотеки й архіву.

2. Приміщення.

У першому році існування світлички, як я вже попередньо згадала, ми користали з гостинности приватних людей. У тому році приміщення нас не коштувало нічого.

У вересні 1964 року число дітей так зросло, що це примусило нас шукати чогось більшого. Ми звертались в першу чергу до українських організацій, які є власниками будинків. На жаль, всюди стрічались ми з відмовою. Остаточо вдалось нам знайти тимчасове приміщення в Українськiм Спортовiм Товариствi "Тризуб". Там ми перебули чотири тижні, возячи кожного разу всі забавки, харчі та хідник. Звідси, з огляду на невигоду, ми перейшли до викіченої пивниці в приватному домі,

власниками якого є українці. Однаке це приміщення було так тісне, що ми були змушені поділити дітей на дві групи та знову шукати чогось іншого. Треба тут згадати, що всі наші труднощі, зв'язані з приміщенням, зростали через брак фондів та через те, що ми є офіційно оформлені як садочок. У квітні цього року відступив нам парох одної пресвітеріянської церкви в нашій околиці кімнату з лазничкою і вбиральною кімнатою та дозволив нам користуватись їхньою кухнею, руханковою залю та ще іншими двома залами. (Тут бракує наш лиш городу). Тяжко навіть описати, як позитивно впливає на дітей та на дорослих відповідне приміщення.

3. Членство.

Більшість наших членів — це активні члени, себто ті (подібно як і в американських кооп. світличках), які є членами Управи або працюють в одному з комітетів. Мама відбувають чергування, а батьки допомагають в проведенні імпрез та придбанні устаткування світлички. Хто не може активно співпрацювати складає вищу оплату. Хочаби зберегти по змозі високий рівень науки, управа світлички вирішила, що число дітей не може бути більше як 30⁹).

4. Бюджет.

Наш бюджет ніколи не був би збалансований, якщо б ми мали опертися виключно на оплатах. Це примушує нас час від часу давати якісь заробіткові імпрези. На протязі двох літ, такою гідною уваги заробітковою імпрезою був минулої осені нами підготований базар (на який мами шили й вишивали суконки, кептарики, штанятка, фартушки, плели светри, робили кераміку, оправляли репродукції картин із дитячих казок та багато іншого). Базар був дуже успішний, однаке ми були б більше вдоволені, якщо б нам не треба було витрачувати час на придбання фондів тоді, коли його так багато треба посвятити виховним проблемам.

Оплата від дитини є 5 дол. на місяць (8 дол. якщо є двоє дітей з одної родини), якщо мати бере активну участь, а десять дол., якщо не є активна. Мама, яка не може відбувати чергувань, платить додатково 2 дол. на місяць від дитини. Оплати за музично-ритмічний садочок ще не устійнені.

5. Учительський колектив та виховні напрямні.

“Учителька є серцем садочка”¹⁰). Ми є думки, що вчителька є важливим виховним чинником. Під цю пору Світличка

УЗХ має дві групи дітей та дві дежурні мами. Нашим бажанням є створити три групи (поділені за віком) з учителькою для кожної групи та окремою відповідною до віку програмою. Тоді ми мали б змогу найстаршій групі дати більше з українознавства та дошкільного матеріалу взагалі. З уваги на те, що більшість наших дітей не знає англійської мови і через це деякі батьки посилають своїх дітей ще до американського дошкільля, нам треба подумати, чи не добре було б дати тій найстаршій групі лекції англійської мови і тим способом втримати дітей ще один рік в ріднім середовищі.

Нашим бажанням є дійти до того, щоб був можливий індивідуальний підхід до дітей та щоб ми могли якнайбільше пристосувати виховну систему Марії Монтессорі. Це однак не так легко, бо поперше, треба було б подбати про вишкіл садівничок, подруге, постаратись про відповідне приміщення з виховними матеріалами Монтессорі. Цього скоро не можна досягнути, але можна застосувати багато виховних засобів Монтессорі до наших потреб.

Наші вчительки добре працюють над чистотою української мови та збагаченням словника дитини. На заняття одного дня у світлиці складаються: гри, пісні з рухами, казка (або віршик), вивчення одної букви, робітка, малюнок та забава виховними іграшками. Переважно на кожний день всі заняття пов'язані тематично (як напр., темою даного дня може бути: вуличний рух, чи метелики, чи Шевченко, чи Іван Купало і т. д.). До програмової референтки належить нотування джерел та збирання матеріалів з дитячої літератури та тематичний уклад цих даних. До кожної теми підбирається казки, вірші, гри, пісні та робітки. Учительок та матерей заохочується до ведення цього індексу. Велику увагу звертається на те, щоб діти вивчали наші традиції, красу яких дуже сильно підкреслюється. Засвоєння добрих правил поведінки творить складову частину нашої виховної програми.

Це щойно початки, але ми вже знаємо, чого ми хочемо, тому може й легше буде нам дійти до нашої мети.

З уваги на виховну вартість дошкільного віку та потребу належного використання цього часу, ми гадаємо, що тепер започаткований музично-ритмічний садок доповнить виховні процеси наших дітей.

6. Допоміжні засоби у вишколі батьків.

Кооперативним садкам, у першій мірі, належить заслуга вмілого введення співпраці батьків з учителями та ознайомлення батьків з новими виховними напрямками. Katherine Whiteside Taylor каже: "Досвіди показують, що ми запам'ятуємо 30% того, що чуємо, 60% того, що ми бачимо, а 90% того, що ми робимо. Тому повновартісний вишкіл батьків повинен складатися з усіх трьох аспектів. Однак дуже часто, на жаль, з огляду на обставини, кінчається це все на тому першому...¹¹⁾ В американських кооперативних садках матері обов'язково проходять вищезгадані три фази. Вони не тільки вчать теорії, але вміють також застосувати її в практиці тоді, коли відбуваються своє чергування в світличці. Ті мами є вишколені думати про те, "що саме спонукує дитину так чи інакше поводитися, а не лиш констатувати, що їх поведінка добра або зла. Зрозуміння справи дає терпеливість, терпеливість дає задоволення, а задоволення приносить розв'язку проблем"¹²⁾, як одна з них висловила.

У висліді знання та вмілого підходу до дитини, батьки краще розуміють дітей, можуть з терпеливістю розв'язувати проблеми, дітей не карають неслухно. Батьки мають багато більше задоволення із своєї батьківської ролі. Витворюється гармонійна, дружня атмосфера між дітьми і батьками, в наслідок чого пізніше зав'язується тісний родинний зв'язок між членами родини. На цьому полі ми маємо дуже мало проробленої праці.

В нашій світличці були заплановані короткі доповіді на кожних сходах батьків. Однак, з уваги на конечність поладжування поточних справ, ми мали лиш одну доповідь. Минулого року Окружна Рада Союзу Українок Америки та Світличка УЗХ, при співпраці СФУЖО, влаштували виховний семінар. В першій його частині був панель на тему "Українська розговірна мова в родині і серед молоді", в другій частині показ фільму на тему виховання 2- і 3-літніх дітей із вступом та поясненнями д-а І. Головінського. Ми маємо укладену програму виховного семінара, яку сподіваємось зреалізувати в наступному році. Як тільки дозволяють можливості, члени Батьківського Гуртка відвідують американські садочки, вислухують доповіді на виховні теми.

Співпраця батьків.

Вищенаведені теорії переконують нас, якою незвичайно важливою є роля наших світличок та потреба постійного удосконалювання їхньої якості.

Тут знову виринає потреба тісної співпраці батьків, головню якщо маємо на увазі світлички чисто виховного, а не харитативного характеру.

1. Першою спонукою до співпраці батьків є помітний брак світличок в українських громадах, які вони, батьки, повинні ініціювати та вести.

2. Друга спонукa до співпраці — це доцільність зв'язку між виховними методами садочка і методами родини. Як вище подано, в Америці ця безперервність одної виховної лінії розв'язується у т. зв. кооперативних садочках.

3. Родини, які навчаються співпрацювати на дошкільному рівні, напевно продовжуватимуть працю на шкільному рівні, приносячи з собою досвід та активне заінтересування.

Позитивних сторінок такої співпраці учителів з батьками є немало (на дошкільному і шкільному рівні). Вона познайомлює вчителя з домашнім середовищем дитини, а батьків із шкільним. Обі сторони, в наслідок частого обміну думок, мають змогу створити спільний фронт у всіх напрямках виховання дитини. Школи повинні дбати, щоб батьки мали змогу поглиблювати своє знання з ділянки виховання. На жаль, коли йдеться про співпрацю з батьками, ще багато шкіл уважає, що батьки повинні займатися тільки збиранням фондів.

Тепер зупинимось на справах, які конечно вимагають тіснішого зв'язку між поодинокими родинами. Потрібними є часті сходи́ни, ціллю яких було б:

1. Студіювання своєї та чужої літератури з ділянки виховання.

2. Докладний нарис виховного напрямку, якого дана група хоче придержуватись.

3. Обговорювання виховних метод, які треба стосувати в домашнім вихованні.

4. Заходи до зорганізування бажаного для наших дітей середовища.

5. Осягнення певних рішень у справах, в яких однозгідність батьків є конечна, бо тоді однакові вимоги будуть ставитися до дітей по всіх домах.

Коли чітко будуть позначені і рівночасно дотримані межі свободи дитини, то тоді закид з боку наших дітей “а чому йому можна це, а мені ні” перестане бути актуальним.

Порозуміння батьків побажане в таких справах:

1. Батьки повинні передати своїм дітям красу українських звичаїв та української культури. Допоміжними виховними засобами в цьому можуть бути: наші традиційні свята, казки та вірші, пісні, іграшки (головно складанки з українською тематикою) та український стиль домашнього устаткування.

2. Тісна співпраця учителів з батьками для збереження чистоти мови та збагачення словника дитини.

3. Співпраця батьків на відтинку українознавства незвичайно потрібна. Багато батьків посилає дітей до рідних шкіл рік перед англійською школою, щоб діти наперед вивчили рідну мову як і повинно бути.

4. По всіх наших домах (очевидно і світличках) повинні знаходитися дитячі бібліотеки. Нам усім відома вартість таких колекцій. Батьки повинні порозуміватися між собою та радитись фахівців при купуванні книжок, платівок чи іграшок. Малютам треба багато читати та пояснювати. Дорослі повинні звертати дітям увагу на зберігання книжок, платівок та іграшок в порядку.

5. Відвідування українських дитячих імпрез є також важливим виховним чинником у розивтку дитини. Батьки повинні включатися в організування таких імпрез та дбати, щоб вони були на якнайкращому рівні.

6. Багато наших дітей кожного дня дивиться на телевізію. Часто батьки, хоч знають про те, що не всі програми надаються для дітей, однак через швидке темпо життя, не знаходять часу на їх контроль. Якщо б цю справу порушити на сходах батьків та пригадати їм, які шкоди з цього, не лишу фізичні (ослаблює очі, спинює фізичний розвій), але й умові (дитина рідко коли є спонукана до думання, часто програми самі в собі шкідливі), тоді напевно усі родини придержувалися б устійнених телевізійних передавань.

7. Взаємне відвідування дітей одного віку, серед свого середовища, дуже потрібне. Діти потребують товариства і, коли не дати їм змоги зустрічей з українськими дітьми, тоді вони будуть зустрічатися з чужими. Такі зустрічі треба використувати також і для навчання малят любови та взаємної допомоги.

8. Є багато можливостей співпраці батьків при організуванні вакаційних світличок.

Як бачимо, батьки є перевантажені всілякого роду виховною працею, до якої долучуються, крім домашніх, ще й громадські обов'язки. Їм (батькам) потрібні певні допоміжні та координаційні чинники, щось в роді центральної виховної комісії. Завданням такої установи було б:

1. Простудіювання виховних метод та застосування їх у практиці.

2. Турботи про приріст садівничок.

3. Організування щорічних семінарів для садівничок та зацікавлення батьків, на яких були б звідомлення про нові виховні матеріали, методику, доповіді на виховні теми, поради, як подавати українознавчі матеріали дошкільнятам, практичні показові лекції, обмін думок тощо.

4. Дбання про поінформованість батьків семінарами, доповідями, статтями в пресі та журналах, показовими лекціями тощо.

5. Ведення індексу існуючої дитячої літератури.

6. Опрацювання та часте публікування перекладів повсякденних, часто вживаних англійських слів на українську мову.

7. Поради садочкам в організаційних справах.

8. Допомога у придбанні фондів для світличок.

9. Видавання журналу.

Наші діти — це не лиш будучність батьків, але й будучність нашого народу та будучність держави, в якій ми живемо. Наші діти — це наша перша відповідальність, обов'язок та дійсно все наше багатство.

Коли ми в цей спосіб з'ясували собі наше відношення до дітей (як також і до молоді взагалі), то це ставить усі проблеми, зв'язані з моральним, національним, суспільним та індивідуальним розвитком кожної дитини на передове місце в нашому громадському житті на еміграції.

Джерела та доповнення.

- 1) Mangel, C. — Montessori: Education Begins at Three. In Look (Ja 26, 1965) 29:61.
- 2) Rambush, N. MsC. — Learning How to Learn. Baltimore, Helicon. 1962. 180 r. p. 8.
- 3) Ibid., p. 74.
- 4) Art Patronage Peril cited; Educators Hear Japan Child Violinists. In: The Philadelphia Inquirer. (Mr. 16, 1964) p. 21.
- 5) Wakin, E. — The Return of Montessori. In: Saturday Review (N. 21, 1964) 47:6, 1-3.
- 6) Rambush, Op. cit., p. VI.
- 7) The Directory of Nursery Shool and Child Care Centers in the United States. (Compiled by Merrill-Palmer School). 1950.
- 8) Montgomery Council of Cooperative Nursery Schools, Montgomery County, Md., — Cooperative Nursery Schools: a Handbook for Parents. Wheaton, Md., The Council, 1960. 108 r.
p. 55 — Tuition ranges from \$16 a month to \$24, with \$20 the average, as of 1958-59.
Registration and equipment fees combined range from \$5 to \$15. In addition, several Council schools charge a \$5 to \$10 fee of fathers who do not wish to participate... One school charges a msic fee of \$2 a month and another a monthly \$2 building fee. In some schools there is tuition differential for nonparticipating mothers. These members are charged a higher fee, difference averaging \$7.50 a month.
- 9) Los Angeles Council of Cooperative Nursery Schools. — A Preliminary Guide for Cooperative Nunserly Schools. n. d. 66 r.
D. Suggestions for grouping children; Size of groups:
2 yr. olds. — 8 children — teacher and assistant.
3 yr. olds. — (younger) — 9 or 10 children — teacher and assistant.
3 yr. olds (older) — 12 children — teacher and assistant.
4 yr. olds. — 15 children — teacher and assistant.
- 10) Montgomery Co. Coun. of Coop. Nursery Schools, Op. cit., p. 37.
- 11) Taylor, K. W. — Parent Cooperative Nursery Schools. Columbia Univ. 1954. XIV. 257 p., p. 60.
- 12) Ibid., p. 80.

А. Монтессорі

I. Книжки:

1. Fisher, Dorothy Canfield. — *A Montessori Mather*. N. Y. H. Holt (c. 1912, 7th pr.)

2. Montessori, Maria. — *The Montessori Method*. Cambridge, Mass. R. Bentley. 1,64. 377 p.

3. Rambush, Nancy McCormick. — *Learning How to Learn. An American Approach to Montessori*. Baltimore, Helicon. 1962 18 op.

II. Статті:

1. Joy of Learning: Whitby School. In: *Time* (May 12, 1961) 77:63 — 5a.

2. Mangel, C. — *Montessori: Education Begins at Three*. In: *Look* (Ja 26, 1965) 29; 61 — 7.

3. *Montessori Method Advances*. In: *America* (N 10, 1962) 107:1023.

4. Wakin, Edward. — *The Return of Montessori*. In: *Saturday Review* (N 21, 1964) 47:61 — 3.

Б. Кооперативні світлички

I. Книжки:

1. Clark, E. Maustakas and M. P. Benson. — *The Young Child in School*, New York, Whiteside, 1956, 256 p.

2. Taylor, Katherine Whiteside. — *Parent Cooperative Nursery Schools*. Columbia Univ., Teachers College, Bureau of Publ., 1954. XIV, 257 p.

II. Памфлети:

1. Los Angeles Council of Cooperative Nursery Schools. — *A Preliminary Guide for Cooperative Nursery Schools* p. d. 66 p.

2. Montgomery County Council of Coop. Nursery Schools: a Handbook for Parents. A Guide for Organization and Administration. Wheaton. Md. The Council, 1960. 108 p.

3. *Nursery School Portfolio*. Washington. D. C. Ass. for Childhood Education International, 1963. 12 leaflets.

III. Статті:

1. Barclay, D. — *The Case for Coop. Nursery Schools*. In: N. Y. Times Magazine (Apr. 12, 1959) p. 92.

Child Care 'Co-ops' (Mr. 1, 1953) p. 42.

The Co-op Nursery Comes of Age (Feb. 27, 1955) p. 42.

2. Fogel, Barbara R. — Running a co-op. Nursery School. In: Parent Magazin (Sept. 1958, 33:44—5.

3. Kaufman, Dorothy E. — Danish and American Co-op. Nursery Schools. In: School and Society (Oct. 7, 1961) 89:318—f

4. Palmer, C. B. — Mommy is Teacher and Dad the Han an. In: N. Y. Times Mag. (Ja 7, 1953) pp. 24-5.

В. Різне

I. Книжки:

1. Wann, Kenneth D. et. al. — Fostering Intellectual Development in Young Children. N. Y. Columbia Univ. Teachers College, Bureau of Publications, 1962. 140 p.

II. Статті:

1. Art Patronage Peril Cited; Educators Hear Japan Child Violinists. In: The Phila. Inquirer (Mr. 16, 1964) p. 21.

2. Gore L. L. — What Is a Good Nursery School? In: School Life (Ja 1963) 45:18—22.

3. Mattuck, Corinne Neil. — How to Start a Nursery School. In: Parents Mag. (Je 1962) 37:50—1.

